
NOORUS

M A A

GR

EESTI NOORSOO AJAKIRI
ESIMENE AASTAKÄIK

Ar 800 F
Noorusest

1.1.1926

Riigiraamatukogu.

. B 6028 .

Nr. 1

Näärikuu

1926

Hind 20 mrk.

SISU

- M. Aleksa. Lumelaul.
C. Dickens. Kilk koldel. Tõlkinud E. Vöhlmann.
J. Parijõgi. Liiva-moonaküla poisid.
E. Ludwigi järele M. L. Rembrandt.
M. S. Charles Dickens.
Joh. Käis. Inkade maal.
C. Schmitti järele Joh. Käis. Emamured.
K. Ivanovi järele P. Truusman. Helmbrecht'i lugu.
N. Andresen. Romain Rolland.
Mitmesugust.

NOORUSMAA

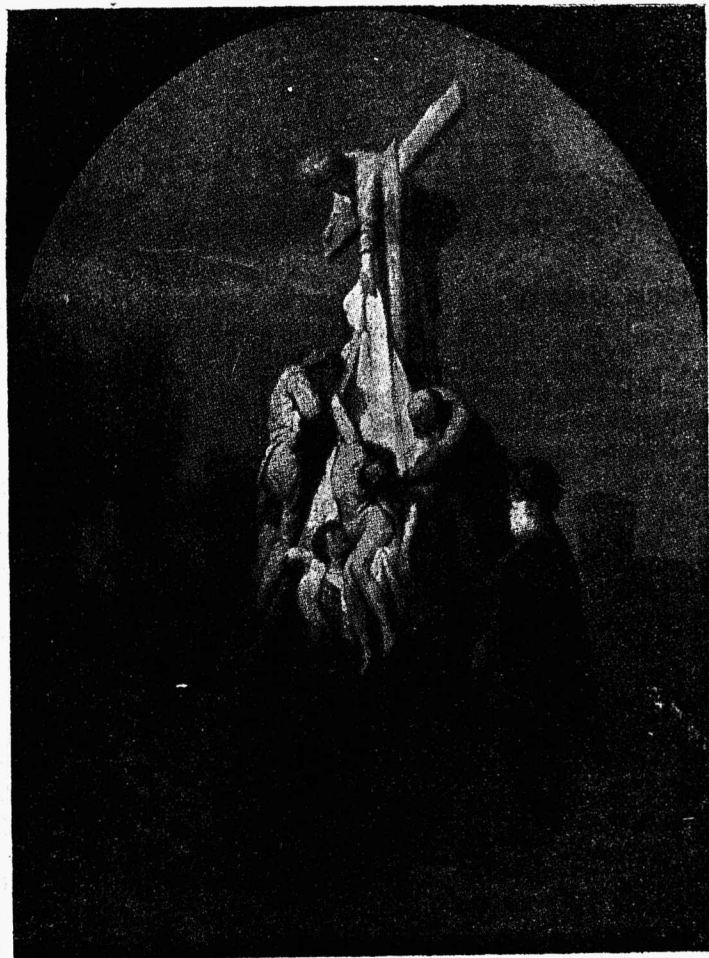
EESTI NOORSOO AJAKIRI

Nr. 1.

Näärikuu

1926.

Toimetuse juhatajad: J. Käis, M. Laarman, E. Martinson, R. Reiman. * Vastutav toimetaja E. Martinson. * Väljaandja: Eesti Õpetajate Liit. * Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Rataskaevu 22.

Rembrandt Ristilt mahavõtt

Lumelaul

M. Aleksa

Nüüd pilvevärav valla,
kust hõbesulgist lund
nii tasa liugleb alla
kui lapsesilmi und.

Kui laululinnu silin,
nii unistuslik hell,
siis kuuldu õhus tilin,
kui helaks hõbekell.

Oo kuula! Vaevalt tajun
üht laulu imelist,
mis kõlab lumesajus:
nood talvehaldjad vist!

Kilk koldel

C. Dickens Tõlkinud E. Vöhlmann

Esimene siristus.

Teekatel algas! Mrs. Peerybingle¹⁾ rääkigu, mis tahab. Ma tean seda paremini. Mrs. Peerybingle tõendagu seda kas või ilma otsani, et võimatu ütelda, kes neist ennem algas; aga mina ütlen, et teekatel. Ma peaksin ju seda teadma, vähemalt arvan nii. Teekatel algas nurgasseisvä hollandi kella järele just viis minutit enne, kui kilk tõstis esimest korda häält.

Mrs. Peerybingle ütleb — mitte teekatel. No kuidas mitte katel, sest kui kell oli lõpetanud juba ammu löömise ja ta väikene kramplik niitja oma vikatiga maha vehkinud kujuteldavast rohust mauri lossi ees vähemalt pool aakrit, siis alles siristas kilk.

Ka oma loomu poolest pole ma kangekaelne. Seda teab igaüks. Ma ei vaidleks vastu iialgi Mrs. Peerybingle'ile, kui mul ei oleks mitte vääradata õigus. Mitte milgi tingimusel. Siin on küsi-

mus ju ainult faktis. Ja fakt on, et esimesena algas katel, vähemalt viis minutit enne, kui kilk avaldas mingisugust elumärki. Vaeielge minuga, ja ma ütlen — kümme minutit.

Lubage, et jutustan täpselt, kuidas see kõik sündis. Muidugi oleksin pidanud ma seda kohe alul tegema ja oleksin ka teinud, kui poleks olnud lihtsat asjaolu: kui juba jutt alustada, siis ikka otsast pääle; aga kuidas oleksin võinud hakata otsast pääle, kui poleks alanud teekatlaga.

Mulle näis, nagu oleks olnud kilgi ja katla vahel mingisugune võistlus või — kui see on teile selgem — kaval mäng. Aga millest see tuli ja kuidas algas, seda jutustan kohe.

Väljas oli videvik ja niiske, kui Mrs. Peerybingle läks õue. Joonistades märgadel kividel oma puukingadega korratuid Eukleidese²⁾ esimese teoreemi kujundeid, läks ta veetünni juure ja täitis

¹⁾ Missis Piribingl. ²⁾ Eukleides — geomeetria looja 300 a. e. Kr. Aleksandrias.

teekatla. Tuppa tagasi tulnud, võttis ta kingad jalast (mille tõttu kasvu poolest järsku vähenes ja üsna tunduvalt, sest kingad olid kõrged, kuna mrs. Peerybingle oli lühike) ja pani katla tulele. Sääljuures langes ta tuju veidikeseks, sest vesi oli äärmiselt külm ja päälegi niisuguses olekus, et ta nagu imbus läbi igasugusest ainest, ka puukingadest, — tungis mrs. Peerybingle'i varvasteni ja pritsis ta jalad täis.

Aga kui meil on nõrkus uhkustada oma jalgadega (ja mitte põhjusteta) ning loeme auks hoolitseda sukkade puhtuse eest, siis on sarnast halbust raske kanda, iseäranis esimesel silmapilgul.

Pääle selle oli teekatel lihtsalt võimatu. Juba esimesest silmapilgust ei leppinud ta kuidagi, et ta ülemisele rauale kinnitati; milgi kombel ei tahtnud ta süte kohal istuda, vaid koogutas kogu aja meelega ettepoole, nagu oleks ta joobnud, ning valas torust vett otse koldeesse — päris idiootlik katel! Ka oli ta väga riikakas, sisises ja visises ning sülitas vihaseks tulle. Kõige sellega seltsis veel kaas oma kangusega. Ta lipsatas meelega mrs. Peerybingle'i näpude vahelt minema, laskis korra kukerpalli, langes siis serviti ja viskus lõpuks osavasti katla põhja. Isegi kuninglikku Georgi laevastikku oleks olnud kergem veest välja tõmmata kui mrs. Peerybingle'il seda kangekaelset kaant.

Aga teekatel ei tahtnud veelgi alistuda. Püsiva viha, võidurõõmsa ilme ja jultunud naeratusega pööris ta toru mrs. Peerybingle'i poole, nagu tahaks ütelda: „Vaata, keema ei hakka! Ei hakka, kas raiuge või mind pooleks!

Kuid mrs. Peerybingle'il paranes tuju juba. Ta raputas tolmust oma väikesed käed, neid üksteise vastu hõõrudes, ja istus siis naeratades teekatla ette. Vahepeäl ärkas ka tuli. Leek tõusis ja langes lõbusalt ja valgustas väikest niitjat hollandi kellal, nii et näis, nagu seisaks mehike terve aja tardunult mauri lossi ees ja nagu poleks midagi pääle leegi liikvel.

Kuid siiski liikus niitja ja iga poole sekundi tagant olid tal järjekindlad kram-

bid. Kõik oli aga vaadata ta kannatusi; kui kell oma löömist algas ja kui kägu lossi luugist välja hüppas ning kuus korda kukkus, siis värises ta igakord, nagu kuuleks vaimu häält või nagu oleks teda mõni naljahammas jalgupidi rebinud.

Kui vaiks kõik see pöörane kära ja hirmus kettide ning nuiade ragin, rahustus ka ehmatanud niitja. Oli ka põhjust ehmatamiseks, sest see kärrikas kondine skelett võis põrutada kõige tugevamaidki närve, ja ma pean imestama, mis imeline kaldumus on korralikkudel inimestel, ja seda enam hollandlastel, niisuguseid kellasid endile muretseda. Räägitakse küll, et hollandlased armastavad suuri päakatteid ja palju riideid, kuid miks nad oma kellad nii alasti jätsid, see jääb muidugi ainult nende eneste teada.

Nüüd algas ka katel oma muusikat. Tulel soojenenud, sattus ta lõppeks mõnusesse meeoleolu ega suutnud kuidagi esiletungivat vulisemist oma kurjus tagasi suruda, vaid tõi seda lühikeses vokaalses norisemises kuuldavale. Muide¹⁾ ta püüdis neid häält küll juba idus surmata. Ta ei tahtnud tusast loobuda ega harilikuks, lihtsaks ja seltsimehelikuks saada. Aga pärast kaht-kolme asjatut katset oma kiiduväärt seltskondlikkuse-tunnet maha suruda heitis ta lõppeks igasuguse tagasihoidlikkuse ja laskis kuuldavale ülirõõmsa laulu, nagu seda mõni sentimentaalne õõpik ei näeks uneski.

Nii lihtne ja tore oli see laul. Teie mõistaksite seda tingimata, kõike, kuni viimse noodini — just nagu trükitud raamatut. Koguni paremini mõnestki raamatust, mida teie või mina võiksime nimetada. Välja lastes sooja hingeauru, mis tõusis kui kena valge pilveke mõne jala kõrgusele ja siis valgus mööda kaminat laiali, nagu oleks ta oma kodus taevas, — trallitas ta laulu nii suure energia ja rõõmuga, et terve ta raudkeha naerust põrises ja isegi kaas, hiljuti nii vaenulik, etendas — vaata mis tähendab hää eeskuju — mingisugust marutantsu ja kõlistas kõrvulukustavalt.

¹⁾ Muide — teiselt poolt, päälegi.

Et see laul oli lahkeks kutseks mõnele rändajale, kes praegu väikesesse mugavasse majja ruttas, kus mõnus tuli ragises, selles ei või olla kõige vähematki kahtlust. Mrs. Peerybingle teadis seda väga hästi ja just sellest praegu kolde ees istudes mõtleski. „Õo on pime,“ laulis teekatel, „tänav on kaetud kõdunevate lehtedega. Pimedus ja udu on ümberringi. Jalge all on muda ja pori. Sünge taevas ei meelita millegagi. Ainult loodes näed heledamat riba, kuid seegi vaatab nii vihaselt, et hakkab hirm ning värised. Need on päike ja tuul, kes süütasid pilved, et neid paha ilma pärast karistada. Lai lage väli kaob õudsesse sügavusse. Verstapostid on hämaruses ja teed pole olemaski. Ei jää ega vesi, ei vesi ega jää — kõik liigub nagu mülkas. Kuid olgu. Tema ometi sõidab, sõidab, sõidab...“

Nüüd alles ilmus kilk lagedale. „Sirts, sirts, sirr...“ laulis ta nii tugevasti, nagu oleks olnud terve koor väljas. Teekatlaga võrreldes oli hääl imestamisväärt tugev, igatahes mitte kuidagi proportsionaalne tema keha suurusega (suurusega, mida vaevalt näed!), nii et kui ta oma usinuse ohvriks oleks langenud ja ta väike keha oleks purunenud viiekskümneks tükiks nagu liig täislaetud püss, siis ütleksite teie, et see oli loomulik, paratamatu tagajärg, võib-olla isegi siht, mille saavutamist ta kõigest jõust püüdis.

Teekatel lõpetas oma viimse sooloonumbri. Kuigi ta kõik oma jõu kokku võttis, siiski mängis kilk esimest viiulit ja tegi seda püsivalt ja kindlalt. Taevakene küll, kuidas ta siristas! Tema hele, terav, läbilõikav hääl täitis kogu maja, tungis tänavale ja värises pimeduses kui vilkuv täheke. Ta laulis nii kõrgelt ja uskumatuil trilleritel, et näis, nagu ei võiks ta jalgel seista, vaid peaks suurest vaimustusest hüppama ja kargama. Nähtavasti olid nad, nii kilk kui katel, hädad muusikud. Laulmist jätkati ühtsoodu ja ikka valjemini, et üksteist üle trumbata.

Väike kena kuulajanna — tõepoolest oli ta noor ja kena kui värskelt puhkenud õis — süütas küünla, heitis pilgu niitjale kellal, kes oma tööd kibedasti

jätkas, ja vaatas aknast välja. Kuid pimeduse tõttu ei näinud ta päale akna-ruudul peegelduva oma näo midagi. Aga kui palju ta ka poleks vaadanud, ometi poleks ta näinud midagi veetlevamat ja paremat, — niisugune on vähemalt minu arvamine ja teie muidugi kinnitaksite sama, kui teda näeksite. Siis lahkus ta akna juurest ja istus endisele kohale, kuna kilk ja katel oma laulu veel ägedamalt jätkasid. Viimane ei tahtnud nähtavasti aru saada, et ta kilgist nõrgem on, ja see oli ta nõrk külg.

See oli päris võidujooks ise. Sirts, sirts, sirrr!.. Kilk terve penikoorma ees. Hum, hum, hum-m-m! Katel püüab järele ja humiseb kui koletu põrnikas. Sirts, sirts, sirrr!.. Ja kilk möödus nurgast. Hum, hum, hum-m-m! Katel topib end omamoodi vahele ega mõtlegi järele anda. Sirts, sirts, sirrr!... Kilk laseb elavamini kui kunagi enne. Hum, hum, hum-m-m! Katel raskelt ja aegamisi. Sirts, sirts, sirrr!... Kilk tahab vastase päris hävitada. Hum, hum, hum-m-m! Katel ei anna alla. Viimaks sattusid nad mõlemad niisugusesse segadusse, et lõppeks enam aru ei saanud, kas sirtsu katel ja humiseb kilk, või humiseb katel ja sirtsu kilk, või koguni siristavad ja humisevad nad mõlemad. Selle otsustamine nõuaks väga selget pääd, hoopis selgemat, kui seda on minu ja — ma usun — ka teie oma. Kuid kindel on, et katel ja kilk saatsid ühel ajal mingisuguse ühendatud jõuga, mida nad muidugi ise paremini teavad, oma mõnusa kodukolde-laulu ühes küünlakiirtega läbi akna kaugele tänavale — seda kõik vastu pimeduses kodu poole ruttavale isikule: „Tere tulemast koju, mu poeg! Tule ju koju, armas sõber!“

Nüüd oli ka katel surmavalt löödud. Ta hakkas keema ja võeti tulelt. Äkki jooksis mrs. Peerybingle ukse juure, sest väljast kuuldus vankrimürinat, hobuse trampimist, mehe häält, koera meeletut hüplemist ja haukumist. Ja kõigele sellele lisaks ilmus kustki mingisugune salapärane rinnalaps lagedale, — ühe-sõnaga sääl oli kohutav segadus.

Kust see laps järsku ilmus või kus mrs. Peerybingle oli teda kogu aja hoidnud, seda ma tõepoolest ei tea. Aga siiski oli see päris õige ja elus laps, keda mrs. Peerybingle oma kätel hoidis ja kelle pääle ta väga uhke näis olevat, kui ta astus või õigemini kui tema talutati õrnalt kolde ette. Talutaja oli pikk tugev mees, temast palju pikem ja vanem, nii pikk, et ta naist suudeldes tugevasti pidi kummarduma. Kuid mrs. Peerybingle oli sarnase vaeva väärt. Seda oleks isegi süllaline hiiglane kas või kondivaluga teinud.

„Oh Jumalukene! Kuidas sa välja näed, John¹⁾!“ hüüdis mrs. Peerybingle, kui ta vaatles lähemalt oma meest, kelle ripsmeilt jää veel polnud jõudnud sulada ja kelle märg põskhabe tulevalgusel kui vikerkaar hiilgas.

„Vaata, Dot,“ ütles John, pikkamisi salli kaela ümbert lahti harutades ja käsi soojendama asudes: „ei või ütelda, et ilm oleks just suvine, ja sellepärast polegi siin midagi imestamisväärilist.“

„Ole hää, John, ära nimeta mind Dotiks. Ma ei salli seda,“ ütles mrs. Peerybingle huuli torutades, kuid ütles seda niisuguse tooniga, mis selgesti näitas, et see talle vastuoksa väga meeldis.

„Aga kes sa siis oled kui mitte Dot²⁾?“ küsis John ja pigistas teda nii õrnalt, nagu seda tema hiiglakäed vähegi mõistsid. „Dot oled jah!“ ütles ta ja heitis pilgu lapsele: „täpp ja hoiad täp..., ei, ma parem ei ütle, sest viimaks kaen tema ära; ma oleksin praegu peaaegu lolluse ütelnud. Nii kui alati — peaaegu oleksin lollust rääkinud.“

Temaga juhtus tihti nii, et ta peaaegu kas koguni tarka või väga lolli oleks teinud — see kentsakas John, päältnäha üksluine ja viril, kuid muidu nii aus, väliselt kohmakas, kuid nii kerge hääle sõnale ja teole. See armas John, nii kareda näo, kuid pehme hingega, niisuguse paindumatu keha, kuid õrna südamega, väliselt nagu rumalavõitu, aga sellejuures nii lõpmata hää. Oh emake-loodus! Kingi oma lastele osakegi sellest täielisest südameluulest, millest see vaene ajur

nii rikas oli. (Mööda minnes olgu öeldud, et ta oli lihtne ajur, see meie John). Ja kuigi nad siis elavad kõige proosalisemat elu, kõnelevad kõige proosalisematest asjadest, — meie oskame neile andeks anda ja õnnistame sind selle eest, et neid meile ligimesteks andsid.

Kena oli vaadelda Doti ja lapsukest ta kätel, nagu tütarlaps nukuga. Ta vaatas kokeilt sügavamõttelise ilmega tulle ja toetas nagu linnuke oma väikese pääkese ajuri tugevale õlale. Kena oli vaadelda Johni, kuidas see kohmaka õrnusega püüdis hoida tasakaalus oma tugevat keha, mis vaevalt tundis naise pääkese raskust, ja nagu varjata oma neljakümmend viit aastat, nii kui ei kõlbaks ta sellele õitsvale nooruslillele. Kena oli ka vaadata pildi tagaplaanil Tilly Slowboy'd³⁾, kes sääil ootas, kuni talle laps tagasi antakse, ja nüüd suure huvitusega seda perekondlikku stseeni päält vaatas (ehk ta küll ainult neljateistkümnepäevane oli). Ta sirutas kaela ja avas suu, nagu tahaks ta kogu selle vaatepildi endale sisse hingata. Väga naljakas oli ka, kuidas John, see ajur, pärast märkust, mille tema armsam tegi lapse kohta, tahtis pisikest kallistada, kuid järsku tõmbas oma käed tagasi, nagu kartes, et see õrn olevus puruneb ta käte vahel. Ta vaatas teda ainult teatud kaugusel, kuna nagu tal hiilgas sääiljuures uhkusest nagu mõnel buldogil, kes ühel ilusal päeval enda leiab noore kanaarialinnu isana.

„Eks ta ole tore, John? Ja vaata, kui armsalt ta magab!“

„Väga armas,“ ütles John. „Hirmus armas. Ja magab alati. Eks vist?“

„Oh ei! Mis sa ometi kõneled!“

„A-a?“ ütles John millegi üle järele mõteldes. „Ma arvasin, et ta silmad on alati suletud. He-he! Aga mis see on?“

„Taevakene küll, John! Kuidas sa võid ehmatada!“

„See pole sugugi hää, et ta oma silmi nii pööritab,“ ütles John kohkunult, „eks ole? Vaata, pilgutab üsna mõlema silmaga korraga. Ja suu! Mis ta sellest nii laiali ajab, nagu mõni hõbe- või kuldkala!“

¹⁾ Džon. ²⁾ Inglisekeelne dot — täpp, punkt.

³⁾ Tilli Slouboi.

„Sa pole sugugi seda väärt, et sa ta isa oled,“ ütles Dot kogenud ema iseteadlikul toonil. „Mida tead sina ka laste hädast või murest, John! Sa ei pea nende nimesidki meeles. Oled ikka veel poisike!“ Siis pani ta lapse pahe-male käele, patsutas teda seljale ja näpistas naerdes oma mehe kõrva.

„Ei, tõepoolest,“ ütles John palitult seljast rebides. „Sul on õigus, mu kallim. Ma tean tõesti kõigist nendest asjadest väga vähe. Tean ainult üht, et pidin täna õhtul kaunis ägedalt tuulega võitlema, enne kui koju jõudsin. Puhus teine terve tee just näkku. Oli kaunis vali kirdetuul.“

„Oh mu vaene vanake! Tuul oli ju tõepoolest kirdest!“ hüüdis mrs. Peerybingle, muutudes korraga väga osavõtlikuks. „Nüüd, Tilly, võta see kallis silmaterakene ja hoia teda, niikaua kui ma siin talitan. Taevakene küll! Ma tõepoolest võiksin teda kallistada ning suudelda ja pigistada kas või tükkideks! Aga sina, koerake, mu truu Boscer¹⁾, mine siit eest! Kannata, John, vähe aega. Kõigepäält annan sulle teed, siis aitan sind pakkide juures. Teen seda kõike kui usin ja kärmas mesilane. Mäletad seda laulu, John: „Väike mesilane töötab...?“ — Oled sa seda ka oma ajal koolis õppinud?“

„Õppisin, õppisin, kuid praegu ei mäleta. Kord pidin ta peaaegu pähe õppima, aga jätsin. Ometi poleks sest midagi välja tulnud.“

„Ha, ha, ha,“ naeris Dot. Ta naer oli nii hele ja armas, nagu teie seda veel kunagi pole kuulnud. „Tõepoolest, John, sa oled ja jääd ikka mu armsaks rumalaks poisikeseks.“

John ei vaielnud vastu, vaid läks õue poisi järele vaatama, kes hobuse eest pidi hoolitsema ja nüüd, latern käes, akna all edas-tagasi kõndis. Johni hobune oli nii rammus ja suur, et vaevalt usuksite, kui ma teile ta mõõtu nime-taksin. Sääljuures aga ka nii vana, et ta sünnipäev päris unustusse oli jäänud. Boscer truu koerana sai väga hästi aru, et ta kohus on tervet perekonda teenida, mida ta ka praegusel silma-

pilgul hoolsasti püüdis täita. Pea jooksis ta õue, pea jälle tagasi tuppa, lendas talli juure, jälgis, kuidas hobust puhastati, ja haukus rõõmsalt selle ümber, mängis oma emandaga, tehes metsiku hüppe tema poole, kuid taltsutus silmapilk jälle. Nüüd kargas ta Tilly Slowboy poole, kes istus tule läheduses madalas tugitoolis, ja puudutas järsku tema nägu oma märja ninaga, nii et tüdruk karjatas. Siis jälle väljendas ta vähesoovitud huvi väikese lapsukese vastu. Siis käis ta paar korda ümber kamina, heitis isegi maha, nagu tahaks ta juba puhkusele jääda, kuid kargas kohe jälle üles, saba seljas, ja lendas õue sarnase mureliku näoga, nagu oleks ta unustanud mingi tähtsa toimetuse, mis vaja nüüd kiires korras täita.

„Tee on valmis, meheke!“ ütles Dot, ise nii elavalt talitades, nagu laps, kes majapidamist mängib. „Siin on sulle tükk sinki, siit võta leiba ja võid. Võta see pesukorv väikeste pakkide jaoks, kui sul neid täna õhtul on. Tilly, ära lase lapsel tulle kukkuda! Tilly, mis sa ometi säääl teed!“

Kuigi miss Slowboy ägedusega selle hoiatuse vajadust sel silmapilgul eitas, oli tal ometi iseäraline kalduvus last kardetavasse seisukorda asetada ja nii mõnigi kord oli selle üürrike elu kaalul. Kõike seda tegi ta temale omase suure südamerahuga. See noor tüdruk oli kaunis lahja, kuid sirge kui tikk. Riided, mis ta ümber väga lohakalt rippusid, olid alalises hädaohus, et mitte teravatelt õlgadelt maha libiseda. Tähelepanuväärt oli ta ülikond ühe iseärasusega: ta armastas edvistada pleekinud rohelises flanellpihikus, mis oli selja tagant korsetina nõõritud. Ta oli igast asjast vaimustatud, aga iseäranis oma pererahvast kui ka lapsest. Kõigile tema vigadele ning eksimustele vaatamata võime julgelt ütelda, et ta andis au mrs. Peerybingle'i südamele ja päale, kuigi seda alati lapse pääkesega ümberkäimisest ei või ütelda, sest sel viimasel laskis ta tihti kokku puutuda kappide, uste, trepikäsipuude, voodipostide ja paljude muude asjadega. Ometi oli

1) Bokser.

õnn Tilly Slowboy'le, et ta sattus niisugusesse majja, kus temaga nii hästi ümber käidi. Ta vanemad peitusid teadmatuse pimeduses ja Tilly kasvatati üles ühiskonna poolt, mis kaugeltki pole hää ema, nagu seda kõik teavad.

Kui teil oleks võimalik olnud näha, kuidas väike mrs. Peerybingle oma tugeva mehega pakkide korvi tõstis, — õigemine tassis ainult mees, kuna naine kõige südamlikumaid püüdeid ilmutas ja korvi nurgast kinni hoidis, — teie oleksite südamest seda naernud, samuti nagu John praegu. Vist tegi see lõbu kilgilegi, kes hakkas nüüd jälle kõigest jõust siristama.

„Kuula, kui rõõmsalt see laulab,“ ütles John. „Mulle näib, et ta täna õhtu lõbusam on kui kunagi enne.“

„Sul on õigus. Ja tead, John, ma olen kindel, et ta meile sellega, oma lauluga, õnne toob! Kellel kilk koldel, see on ikka õnnelik inimene ilmas!“

John näis sellega kaunis päri olevat ja vaatles naist sarnase näoga, nagu tahaks ütelda, et tema ise on talle see õige kilk, kuid vaikis, sest võib-olla oli see üks neist teravmeelsustest, mida ei pea avaldama.

„Esimest korda kuulsin ma tema lõbusat laulukest sel õhtul, kui sa mu siia tõi, John, — siia minu uude kodusse perenaiseks; sellest ajast on nüüd aasta mööda, mäletad sa veel, John!“

Oo ja, seda mäletas John väga hästi. Kuidas võiks ta siis selle unustada.

„Tema laul oli mulle tervituseks. See oli nii täis lootust ning julgustust. Mulle näis, nagu ütleks ta, et sa jääd alati mu vastu lahkeks ning armsaks ja ei oota väikese rumala naise õlul leida vana tarka pääd. Siis kartsin ma seda nii väga, John!“

Mõttes paitas John esite tema õla, siis pääd, nagu tahaks ta ütelda: ei, ei, tal polnud kunagi sarnaseid lootusi; ta oli olnud valmis võtma teda nii, kuidas oli. Kuid oli ka põhjus rahul-

olemiseks, sest õlad ja pääkene olid üliarmsad.

„Ja kilk rääkis tõtt. John, sa oled olnud mulle alati kõige parem, kõige parem, kõige tähelepanelikum ja kõige õrnem mees. Sinu majas olen ma õnne leidnud ja sellepärast armastan kilki!“

„Ka mina armastan teda, Dot,“ vastas John. „Ka mina!“

„Armastan teda veel sellepärast, et tihti, kui kuulsin tema armetut laulu, äratas see minus kõiksugu mõtteid. Mõnikord videvikus tundsin end vähe üksikuna ja kurvana, John, — enne veel, kui see lapsuke mulle seltsiliseks ning kodurõõmuks sai, — mõteldes, kui üksikuks sa jääksid, kui ma sureksin, ning kui kurb oleksin ma omakorda teises ilmas, et oled mu kaotanud, — siis korruga peletas kilk selle kõik eemale oma siristamisega ja sosistas mulle varsti, varsti lähenevast mürinast ja pea kostvast häälest, ja kõik mure kadus kui unenägu. Ja, kui kartsin — siis kartsin, John, nii väga, sest ma olin ju veel nooruke, et see abielu ebaõnnestub, sest olin ju veel laps, kellele sa oleksid võinud pigemini olla isaks kui meheks, ja et vaatamata kõigile su püüetele ometi ei suudaks sa mind nii armastada, kuidas tahad, — siis jällegi julgustas mind tema laul ja andis mulle uut lootust ja usku tulevikku. Veel täna õhtul mõtlesin ma kõigile nendele asjadele, mu kallim, kui siin istusin ja sind ootasin. Ja kõige selle pärast on mulle kilk nii armsaks saanud.“

„Ka mina armastan teda,“ ütles John. „Aga Dot, kuidas võid sa nii rääkida! Ma olen sind juba ammu enne armastanud, enne veel, kui sinu siia kilgi käskijannaks tõi.“

Dot oli väga liigutatud. Pani käe mehe õlale ja vaatas talle otsa, nagu tahaks talle midagi ütelda. Kuid juba järgmisel momendil oli ta põlvili korvi ees pakke järjestamas, sääljuures lõbusalt juttu ajades.

(Järgneb.)

Liiva-moonaküla poisid

J. Parijõgi

Nüüd oli siis Liiva-moonaküla poistel see Tasuja-jutt läbi. Kolm õhtut käidi Kalle Kusti pool lugemas; ikka kui koolist koju tuldi, kohe mindi sinna kokku. Istuti pliidi ees maas ja loeti kordamööda.

Ei saanud ju hästi lugeda ka. Kui Kalle-ema toas liikus või toimetas, olid poisid tal igalpool jalus ees. Pahandas küll, et mis asja need poisid peaksid koguma iga õhtul sinna kokku, et ei ole ruumi keerdagi, aga ära ta siiski neid ei ajanud. Ainult siis, kui sääl hakkas süüa tegema, pidid poisid pliidi eest ära minema sinna tahapoole, muidu ei olnud ruumi. Ainult see, kes luges, võis pliidi ette jääda. Kui siga oli söödetud ja ema läks lüpsikorrale, koliti jälle pliidi ette tagasi ja kuulati hinge kinni pidades.

Nüüd oli siis see Tasuja-jutt läbi.

Esiteks ikka hüüti lugejale vahele: „oot sa pagan! no vaat nüüd! ah, kui seda Emmit ei oleks olnud!“ Aga siis kui Tasuja Tallinna all surma sai ja jutt lõppis, ei lausunud keski sõna. Vaadati eemale, silmad läikisid, aga ei räägitud sõnagi.

Siis Kalle Kusti neelatas paar korda, pilgutab silmi ja ütles teistele:

— Ega ma nuta, mis te vahite, ega ma nuta.

Ja Kure Kaarli ütles ka peenikese häällega:

— Ega minagi nuta.

Kalle Kusti tõusis üles, viis raamatu lauale, käis pimedas nurgas, tea mis ta sääl tegi. Kui teiste juure tagasi tuli, tõendas veel:

— Ega ma küll nuta, aga süda on täis.

Nüüd pääsid ka teiste keelepaelad lahti.

— Ah sa pagan, et see asi seda viisi läks!

— No miks ta ometi kohe seda Lodi-järve lossi ära ei võtnud, veel ootama jäi!

— Ah pagan, see Emmi ka! Kas teate, mina oleksin ta küll maha löönud.

— Ja kus oli ikka vahva mees!

— Ja kui läks Tallinna alla meestele appi, siis oli nagu kole, nii et teised kartsid.

— Ja kui raius ikka rüütelite hulgas — ikka paremale ja pahemale — siis suled muudkui lehvisid kübara pääl...

— Ja siis lehvisid suled viimast korda... ja siis langes Tasuja...

— Ja siis oli kõik otsas!

— Ah sa pagan küll!

Nüüd tõusti pliidi eest üles ja hakati tõugeldes toas edas-tagasi kõndima. Kõigil kees ja kihas veri, silmad hiilgasid ja Tasuja sõnad kajasid kõrvus.

Varssi tuli Kalle-ema lüpsikorralt tagasi ja süütas lambi. Siis hakkasid poisid minekut tegema. Kusti läks õue teisi saatma. Sääl näitas Vilu Jaan mõisa poole rusikat ja ütles teistele:

— Kas teate, mina ei salli neid mõisnikke silmaotsaski. Kui suureks saan, siis alles näitan.

Ja kõik otsustasid: nii seda asja jätta ei või.

*

Teise päeva õhtul, kui videvikuks läks, oli poistel nõu peetud — mõisale kallale tungida. Kui siis emad jälle lüpsikorrale läksid — isad olid viinavooris linnas ega tulnud niipea koju —, koguti rohuaia nurga taha pargi veerele kokku. Säält pidi kallaletungimine algama. Siin oli vaikne, elumajadest eemal, ja rohuaiamüür oli justkui lossimüür.

Kõige enne oli kohal Kalle Kusti, tema oli Tasuja. Ta seisis, käed vahel, pargi veeres, vaatas lossi tulesid ja otsis silmadega üht valgustatud akent. Ta nägu oli tõsine ja tume. Põues oli tal tõrvik — kepi otsas takud, kuusevaiguga kokku määritud.

Vähe aja pärast hiilis põõsastest tema juure Vilu Jaan — Karu Andres.

— Kas oled valmis, Tasuja?

Kusti ohkas sügavasti ja ütles:

— Valmis!

Siis võttis põuest tõrviku, süütas põlema ja hoidis kõrgel.

Selle järele hakkasid metsa ääres liikuma saladuslikud varjud. Kari poisse süütas sinnakogutud haohunniku põlema, ja varssi loitis tuli kõrgele.

— See on algus! ütles Tasuja ja kustutas lumes oma tõrviku.

Nüüd kadusid metsa alt tule äärest poisid ja varssi hiilis neid põõsastest igalt poolt Tasuja juure.

Siis vaadati kaugemale ja näidati üksteisele:

— Näe, sää! lööb tuli loitma! sää! lööb tuli loitma!

Kõikide näod olid tõsised ja silmad puurisid kaugusse, just nagu loidaksid silmapiiril tõesti mässutuled.

Kõige viimaks, nüüd alles, jõudis teiste juure Lembiku Arno. Tema pidi kodu ema äraoleku ajal last hoidma ega saanud kohe tulema. Küll katsus ta last magama uinutada, et tulema pääseks, kuid laps ei jäänud magama. Siis talitas Arno lihtsalt, sidus lapse jalgupidi sängisamba külge kinni ja pistis tulema. See kõik võttis aega. Nüüd tuli lõõtsutades, ärritatud ja vihane viibimise pärast, vibutas kaigast ning hüüdis:

— Hakkame pääle!

Jooksis rohuaia kivimüüri juure, mis nüüd muud ei olnud kui Lodijärve lossimüür, ja hakkas kaikaga müürile pihta andma. See oli ka teistele märgiks, ja kaikad paukusid vastu müüri.

Arno viha viibimise pärast muutus varssi vihaks lossikaitsjate vastu, ta määratses ja tagus kõige rohkem. Kaikad paukusid ja põrutasid käsi, müür ei annud järele. Võitlusehoog kasvas ja viha kasvas ka. Vilu Jaanil läks kaigas katki. Ta tagus rusikatega vastu müüri, nii et käed läksid veriseks ja hakkasid valutama. Seda suuremaks muutus viha ja võitlusehoog.

Videvik tihenes. Juba nägid lossi piirajad udust kerkivat vallile lossitorne, müüri sisse ilmus raudvärav ja lossivallil liikusid hallid kogud, lossikaitsjad rüütlid. Kuuldi sõjariistade kõlinal

ja rüütlite vandesõnu. Tasuja nägi Oodot vallil kahvatavat ja ühest lossiaknast vilkus tuli. Mõned piirajad katkusid müüri mööda üles ronida, aga kukkusid tagasi. Müüri küljest langes krabinal lupja ja kiviraasukesi piirajaile pähe. Noja, rüütlid ülevalt loobivad. Ikka uue ja uue hooga tormati pääle. Kõik kaasavõetud nooled lasti üle müüri, loobiti sinna kive ja puutükke.

Kalle Kusti esiteks ägedasti pääle ei tormanud, aga pärast, kui ta vallil Oodot arvas nägevat, oli ta esimene tormaja. Juba mitu korda oli ta jõudnud ronida peaaegu müüri ääreni, kuid ikka olid rüütlid ta tagasi lükanud. Põlvedel oli nahk marraskil ja sõrme- küünite all oli veri. Kui ta jälle peaaegu müüri äärelt maha kukkus, sai ta nii haiget, et palav hoog käis üle keha ja silmade ees vilkusid tuled. Ei saanud aru, kumb oli suurem, kas valu või viha.

— Mehed, julgesti pääle!

Kusti oleks tahtnud kas või pääga vastu müüri joosta, oleks tahtnud siin kas või surma saada.

Viimaks märkas üks kukkunuist pargi veerel viljaredeleid. Kohe hõikas:

— Tagasi, mehed! Toome tormiredelid!

Nüüd tassiti müüri ääre mitu viljaredelit ja roniti üles. Esimene müüril oli Vilu Jaan, siis tulid kõik teised. Nüüd tormati vana pihlaka pääle, mis kasvas seespool aeda müüri ääres. Mõõgad välkusid pihlaka oksis.

Aga müüril jahtusid poiste meeled. Sest kadusid uttu alt nii selgesti paistunud vallitornid, kadusid ka hallid kujud, rüütlid, lossivallilt ja vaikis sõjariistade kõlin. Ei olnud tõepoolest kedagi — müüri ääres vana pihlakas, eemal üksikud õnapuud ja tühi aed. Pettunult langesid käed alla, kuid võitlusepalavik ei olnud veel täiesti jahtunud.

Kalle Kusti ütles:

— Siin ei ole meil enam midagi teha, vennad Tallinna all on hädas, läheme neile appi!

Ja tormati müürilt maha ja pisteti jooksma mööda pargiteid. Tormati üle kraavide, läbi puhmastest, kuni jõuti kasvumaja ette, kus kasvasid okas-

pöösad. Okkad riivasid poiste käsi ja valu andis tunda, et vaenlased on siin.

— Ai! karjatas keegi. — Siin_ongi, andke pihta!

Ja algas Tallinna all kibe lahing. Jälle nähti võitlevaid rüütleid endi ees ja langenud kaaslasi, kuuldi sõjariistade kõlminat, saadi haavu näkku ja kätele. Tasuja tundis sulgi oma kübaral lehvi-vat, raius pahemale ja paremale... nüüd — nüüd lehviivad suled viimast korda ja ta langeb...

Siis aga vaibus aegamööda poiste viha. Okaspuhmastik oli teinud oma töö: kätelt ja nägudelt niris verd. Riided olid mõnelgi lõhki, puhmastik puruks pekstud. — Ah, see oli siiski ainult mäng... Kaikad langesid maha ja üksikult hakati kodu poole luusima.

Kõige viimaks läks Kalle Kusti. Ah see oli siiski ainult mäng olnud... see ei olnud ilmsi nii... Ta viskas kaika eemale, heitis kummuli lumme ja nuttis kibedasti...

*

Teisel hommikul mindi norus päädega kooli. Kadunud olid rüütliid ja Lodijärve loss. Mõisahoonne seisis endiselt paigal ja aknad läikisid tõusva päikese helgil. Talli ees juhatas kubjas moonamehi tööle.

Eilsest lahingust ei räägitud sõnagi. Vargsi püüti vaadata üksteise nägusid ja lugeda kriimustusi. Koolis jäi juba ammugi kavatsatud lahing moonaküla ja väljaküla poiste vahel ära. Moonaküla poisid olid kogu päeva norus ja iseeneses. Lõunavaheajal tulid kõik puupinu taha kokku ja siis ütles Kalle Kusti:

— Vaadake, kui oleks kohe üks niisuke vägev mees või nõid, kes kõik parunid maa päält ära nõiuks, et kohe ühtki järele ei jääks.

— Jaa, kui oleks... venitasid teised ja vangutasid päid.

Pärast lõunat ei pidanud koolmeister tunde, vaid kordas jõululaule ja õpetas, kuidas jõulupuul peab olema, kui parun tuleb ja kingituste kotid kätte annab. Et peab ilusasti patsi lööma ja käele suud andma. Tõi pärast paberit täis-topitud koti klassi, oli ise parun ja kõik

lapsed pidid kordamööda käima kotti võtmas ja kätt suudlemas. Kes hästi ei saanud, pidi mitu korda käima.

Moonaküla poisid käisid ka kordamööda kotti võtmas, kätt patsimas ja suud andmas. Kõige halvemini läks see Kalle Kustil. Ta pidi kaks-kolm korda käima, aga ikka ei olnud koolmeister temaga rahul. Siis painutas koolmeister teda, tõukas, vihastas viimaks ja jättis kinni.

Kui teised tõugeldes ja kilgates koolimajast lahkusid, jäi Kusti üksi pinki istuma, kibedus hinges ja viha südames.

Ta ei tulegi jõulupuule, võtku koolmeister ise ta kott ja söögu. Läheb tee päale parunile vastu, varitseb Vergu puhmastikus ja valab säält kiviga, kui mööda sõidab.

Esiteks tapavad Tasuja... siis orja neid ja rühi mõisaväljal tööd teha ja nüüd suudle kätt ka veel. Vaata, sõrme hammustan suudlemise asemel, kui kotti lähen võtma. Võtan hammastega käest kinni, nii et karjub... vaata siis! Tehku siis pärast temaga, mis tahavad, tapku või ära. Ta ei tahagi enam elada, kui Tasujat ei ole.

Kusti hakkas oma sõrmi ja kätt hammustama, nii et veri tuli naha vahele. Valus oli, aga Kusti seda tahtiski. Siis sulges silmad ja mõtles enese isiku kaheks, eneseks ja paruniks. See, kes hammustas, oli ta ise, aga see, kes valu tundis, oli parun. Ja Kustil oli häämeel, et võib tunda, kuidas parunil valus on.

Teised moonaküla poisid luusisid esiteks koolimaja ümber ja ootasid Kustit, pärast läksid aegamööda mõisa poole ja jäid ootama Vergu puhmastikku, kus suure kivi juures oli nende alaline kogumise ja nõupidamise koht. Kui siis Kusti viimaks koolimaja poolt tuli, kutsuti temagi nõu pidama, mis nüüd teha.

— Ei maksa minnagi jõulupuule, ütles üks, — söögu parun ise oma kompvekid ja praänikud.

Tuleme siiasamasse varpima, kui mööda sõidab, valame kividega.

— Ehk lööme selle aja sees mõisa aknad sisse.

— Või pistame tervele sellele värgile tule otsa.

Siis istus Kusti teiste ette ja ütles otsustavalt:

— Kas teate, mis mina teen? Lähen küll jõulupuule, võtan koti vastu, patsin kätt, aga kui suudlema peab, siis hammustan ta sõrme. Nii.

Ja Kusti läks lepapõõsa juure, võttis hammastega oksast kinni, näris ja vasutas lepaoksa, nii et valus oli ja tuli löi silmist välja.

— Nii teen.

Teised harutasid asja läbi ja ütlesid:

— See on hää nõu. Kui pärast midagi ütlemist tuleb või midagi tahavad teha, no siis... meie oleme ka mehed, üks me siis vaata.

*

Reede õhtul oli jõulupuu.

Kõik need päevad elas Kusti nagu unenäos. Teistega ta palju ei seltsinud ega kõnelnud. Ainult oma moonaküla poistega peeti igal õhtul Vergu kivi juures nõu ja harutati seda hammustamiseasja mitmekülgselt. Teised poisid lubasid koolimaja õue puupinu taha parajad kaikad valmis panna, et siis oleks võtta, kui löömine tuleb.

Kusti luges igal õhtul „Tasujat“ ja voodis haudus kättemaksmiseplani. Maksab kätte Tasuja eest ja enda eest. Ja kui nad siis pärast tahavad tema kallale tulla, kergib Tasuja vaim maa seest kõikide ette, nagu kole, nagu Tallinna alla meestele appi minnes. Kõik kohkuvad ega julge temale midagi teha.

Jõulupuule minnes istuti veel Vergu kivi juures. Teised poisid surusid Kusti kätt ja ütlesid:

— Ole siis vahva mees. Meil on kaikad koolimaja õues valmis. Kui midagi peaks juhtuma, oleme kohe platsis.

Koolis olid peaaegu kõik lapsed juba koos. Kõigil olid uued riided seljas ja nad olid teissugused kui muidu. Vilu Jaanil oli uus sinine kaelarätik, Laasbergi Juliusel uued kollased säärsaapad. Neid oli värskelt määritud, nii et klassituba oli mõnusat tõrva ja tõkati lõhna täis. — Koolipingid olid klassi nurgas hunnikus, kesk klassituba seisis

suur kuusk, küünlad küljes. Koolivanem seisis kuuse juures, tikutoos käes, et kui parun tuleb, siis hakkab kohe küünlaid süütama. Lae all rippus mitu ümarmargust paberist muna, küünlad põlesid sees. Nende kohta teadis Laasbergi Julius seletada, et need olevat Saksamaa seapõied.

Kõike seda vaatas ja nägi Kalle Kusti, aga ta ei saanud aru, miks teised täna nii rõõmsad ja erevil on. Rõhutult kõndis ta klassitoast eeskotta, trepile ja jälle klassi tagasi. Mitu korda seletas ta teistele moonaküla poistele, kes teda kogu aja silmadega saatsid:

— Kasteate, minu meelest täna justkui ei olekski jõulud.

Siis hakkasid mõisateel helisema aisakellad; kihin käis klassitoast läbi; koolivanem hakkas küünlaid süütama — parun tuli.

Kusti surus enese vastu ahju ja tundis, et seda suurt viha, mis kõik need päevad südames oli, enam ei ole. Selle asemele oli tulnud miski tuimus ja ükskõiksus. Püüdis enesele ahju taga haigetki teha, et viha tagasi tuleks, hammustas sõrme ja löi põlve vastu ahju nurka. Haiget sai küll, aga viha ei tulnud tagasi. Kui siis küünlad jõulupuul küljes särama löid ja lapsed laulma hakkasid, ei saanud Kustigi vait olla, vaid laulis lõpupoole kaasa, ilma et seda ise oleks märganudki. Kui ta siis enese laulmast tabas, püüdis küll vait olla, aga teise ja kolmanda laulu ajal leidis enese jälle laulmast. Ja südamesse oli tulnud niisugune rahu ja rõõm, ja küünlad särasid nii heledasti, ja kõik inimesed paistsid hääd olevat. Isegi parun sääl kantsli kõrval vaatas naerunäol. Kui siis lapsed salmisid lugesid ja jälle laulsid, ei püüdnudki Kusti enam sellele rõõmule vastu panna, vaid laskis südamesse tulla.

Alles siis, kui koolmeister hakkas kõnet pidama, sai Kusti jälle mahti selle üle järele mõelda ja ümber vaadata. Mis teevad teised moonaküla poisid? Kõik vaatasid särasilmil jõulupuud. Kas siis nemad ka... Kusti mõtles, et ta üksi arg on ja pääasja ära unustab, siis teised ikka ka. Aga ta ei mõtlegi selle pääle enne, siis veel

ehk lööb kahtlema... ei mõtlegi, ei mõtlegi, muudkui läheb ja teeb.

Juba hakati kotte andma. Koolmeister hüüdis ette, lapsed läksid reas.

Kusti sulges silmad, noogutas pääd ja pomises tasakesi:

— Nüüd... nüüd... annaks Jumal jõudu!

Ta ootas oma nime. Käed ja jalad löid värisema, külm higi tuli otsa ette. Annaks Jumal jõudu, annaks Jumal jõudu!

— Kustav Kalle!

Kusti läks ja tundis korraga, et kõik teda vaatavad. Klassitoas jäi korraga vaikseks ja vana kell hakkas pikka, pikka tiksuma.

Siis ei mäletanud Kusti enam, kuidas see kõik sündis, kuidas ta paruni ette sai, kuidas talle kott kätte anti. Midagi õige libedat ja pehmet tundis oma suu ees.

— See on käsi... sai mõtelda ja tegi suu lahti... Aga juba kadus see libe ära ja jälle ei tea Kusti, mis edasi sündis.

Keegi tõukas teda:

— No mine nüüd ära!

— Tule ära, Kalle! hüüdis koolmeister.

Nüüd alles sai Kusti aru, et tal on kott käes ja tema ei ole ühtegi oma lubadust täitnud.

Viha- ja häbipisarad tungisid silma. Ta puges jälle ahju taha koolipinkide alla, istus maha ja laskis pisaratel tulla.

Rembrandt

Emil Ludwigi järelle M. L.

1. Möldripoeg.

Kuis tuul vingub ja tormab, kuis veski väriseb!

Veski poolpimedas ruumis istub viie- teistkümnepoegane poiss ja vaatab väikesest aknast tolmusesse ruumi tungivat valgust. Siis pöörab ta aknale selja, vaatleb hämarat ruumi ja hakkab jälle tööle. Tal on laud põlvil, värvid kõrval ja ta katsub poolpimedada hoone sisemust pildile nõiduda.

Viimaks väsib ta tööst, paneb asjad kõrvale ja astub aknaluugile. Tühjana libiseb ta pilk üle maastiku, mida ta tunneb nii hästi, et see teda enam ei huvita. Ei see vaikus, kahvatu legendik ega merituultest painutatud puud. Ja kaugemal piki valli jookseb kaks jõge kokku, see on Rhein. Pika teekonna järele on ta peagi sihil ja saabub suure merre.

Sääl ülal Alpides oli ta noor, hüppas läbi lõhestikkude, kuna ta veed poleerisid kive.

Imelik, vaikselt ja ebateadlikult kadedusega mõtleb poiss noorusest ja nooruse rõõmudest, millest ta ladinakoolis

lugenud, kuulatab südame tumedaid lööke ja tunneb end vanana nagu Rhein.

See on raskemeelne sugukond, millest ta põlvneb. Raskesti ja tõsiselt voolavad kokku needki kaks jõge, millest ta kasvanud. Töö oli olnud ta isade ja emade eluks. Et leiba saada, jahvatasid nad jahu. Väsimatu puuveski on juba vana. Ümbruskonna elanikud nimetasid veskit ja paika lihtsalt Rijniks, suure jõe nime järele, mis jooksis mööda.

Oma põlvnemislugu tundsid veski- elanikud vaid vanemate ja esivanemate suusõnaliste jutustuste järele. Neil ei olnud nimegi, ristinimele lisati seletuseks juure isanimi — nii hüütakse poisi isa Harmen Gerritszoon. Kuna aga veski asub Rheini ääres, siis lisatakse ametlikes dokumentides sellele juure: van Rijn.

Poisi nimi oli Rembrandt Harmenszoon van Rijn.

Poiss kasvas ja näis andekana. Vanemad lootsid, et ta ehk tõuseb nende töö- ja elupiiridest välja, läheb esiteks kooli ja siis viimaks saab vahest nende kuulsa kodulinna Leydeni akadeemia

doktoriks. Ja tõesti, kuna õed-vennad õppisid käsitööd, käis noorem vend Rembrandt ladinakoolis, õppis lugema, kõnelema, kirju kirjutama.

Isa suurim tund oli see, kui ta viis neljateistkümne-aastase poja linna, suure ja pidulikku ülikoolimajja. Ja igavesti jäi talle meele, kuis kirjutati võõraste

kaalus: seegi on aus ja leibatoov amet. Ta viis poisi uuesti linna maali ja Swanenburghi juure.

Kolm aastat õppis Rembrandt Swanenburghi juures. Siin oli kõik klassiline, vaim, ained ja kunst, — naiseigi oli Swanenburgh toonud Itaaliast, ja kui ta oma nime kuhugi alla kirjutas, siis

Rembrandt Autoportree

tähtedega suure raamatusse: „Rembrandtus Hermanni Leydensis 20. mai 1620. Üliõpilane. Elukoht vanemate juures.“

Aga poiss ei jäänud üliõpilaseks. Talle meeldisid raamatukogus pildid raamatutest rohkem. Ta seisatas portreede ees, läks küttidemajja, rikaste seltsimeeste juure ja raekotta vaatama pilte.

Rembrandt tahtis saada maali jaoks.

Ta kõneles sest isale. Isa mõtles ja

sai Jakobist alati Jacopo.

Rembrandt õppis siin, mida amet nõudis — joonistamist, maalimist ja etsimist¹⁾. Ta aga on üks ja tal on igav. Siin ilmub majja seltsimees — Jan Lievens, kes Amsterdams õppinud ja säälselt elust uuele tuttavale kõneleb palju huvitavat. Ta silmade ette kergib Amsterdam, ta tahab minna sinna maali Lastmani juure õppima, kes kuulsam ja andekam.

Amsterdams Lastmani juures leiab

¹⁾ Etsimine — hapetega metallplaadile joonistamine, kust siis joonistus värviga trükkides paberile kantakse.

ta aga linna olevat liig toreda ja hiilgava. Õpetajale on ta liig vana ja linnale liig noor. Paari kuu pärast pööris ta tagasi koju — veskisse.

Kodu raputasid vanemad ja sõbrad pääd — miks ta säält ära tuleb? või tahab ta ehk minna Itaaliasse, kus kõik kunstnikud käivad? Aga ei. Ta tahtis siia jääda, koju, veskisse, et üksi töötada ja maalida.

Rembrandt jääb seitsmeks aastaks koju.

Kõige meelsamini maalib noormees ennast. Seinale riputab ta vormitu ja vana peeglitüki ja siis algab töö. Teda ei huvita puud ega pilved, mida Lastman ja itaallased nii ilusasti maalinud. Teda huvitab viletsast peeglist paistva kohmaka talupoisi nägu, selles peegelduvad hingesisemuse varjundid, neid uurib ta ja katsub lõuendil jäädvustada.

Rembrandt maalib ja otsib enesest rea pilte. Vana peegli ees uurib ta näol avalduvaid kõiki võimalikke ilmeid ja valguseefekte.

Ta ehib kord enese kiivriga, ema otsib kirstust talle kaela pitskrae. Kord jälle on tal sametmantel õlul, kuldkee kaelas ja pääs sulega kübar.

Rembrandtit kisub ikka ja alati Piibel enese poole. Isa maalib ta kuningas Saulina, põikuulitsas vastutulnud inimesist teeb ta apostlid.

Siis saab ta ruttu kuulsaks. Kahekümne ühe aastasena on tal juba hulk õpilasi, nende seas üks, kes ise pärast sai kuulsuseks — Gerard Dou. Kahekümne kahe aastasest Rembrandtist kirjutab keegi kaasaeglane, et see toob kord Itaalia au ja suuruse Madalmaile.

Viimaks tuleb Amsterdamist keegi kunstikaupleja veskisse, et Rembrandtilt etsinguid osta, ja siis tuleb neid enam ja enam. Ja kui ta tööd säält saavad tuttavaks, siis mõtleb mõnigi, et too noormees võiks minust hästi ja odavasti portree maalida.

— Tellimused Amsterdamist? mõtleb Rembrandt. — Eks valitse säält ju ometi moesolev kunstnikkude-keiser — ja siiski tellitakse minult?

Noormehe hing tiivastub. Aeg on soodus, igauks otsib ju paremat, nii kingsepad kui rätsepad, miks siis mitte tema? Amsterdam on suur ja rikas. Säält on töö, au ja kuulsus.

Rembrandt otsustab. Seitse aastat on ta ise õppinud ja uurinud. Nüüd tunneb ta end meistrina ja kõikevõivana. Kuna ta veel kaalub ja mõtleb, sureb ta vana isa. Kas see ei ole märguanne? Perekonna sisemine elu muutub. Rembrandtil on nüüd kergem omastest lahkuda. Veski jääb igavesti keerlema, sest igavesti vajatakse jahu ja leiba ja igavesti jätkub tuult. Amsterdamis aga kohiseb teine tuul, säält kohab meri ja elu.

Rembrandt jätab kahekümne viie aastasena veski jumalaga ja rändab mereäärsesse ilmalinna.

2. Võidutee.

Hommi kuvalguses särab ja säten dab sadam. Tuhanded mastid tungivad kohe halli taevast. Mustade ja rahulikkude laevakerede hulk takistab vaadet kaugele merele. Laevu on siin nii palju, et vaevalt näeb vett. Kõigist ilmajagudest on neid siia kokku tulnud. Imestades seisab eile siia jõudnud kunstnik rannal. On suvi, õhk virvendab, tolmu pilved tõusevad õhku, kisa ja tuhanded lõhnad läbistavad uulitsaid. Ta näeb kõikide maade lippe, näeb Ida-India Kompanii¹⁾ laevadel hommikumaa lasi turbanite ja põueodadega ja seisab peagi selle võimsa ühingu palee avatud uste ees. Ta astub sisse ja näeb asju, mis ta vaimustusvärinaga täidavad. Klaasruutude taga paistavad brokaatriided²⁾ ja vaibad, korallid ja pärlid, pitsid ja musliin, suitsetamisnõud, hiina tassid, jaapani lakktööd, siid, jaanalinnusuled ja kõik aasia kalliskivid.

Ta tuleb välja, silmis veel nähtud värvisära. Mööda uulitsaid näeb ta kogu linna liikuvat ühes sihis teravatornilise maja juure, mis talle ei meeldi. See on Amsterdami börs, mis kaupleb kõigi viie ilmajaoga.

Sisse astudes kuuleb ta kaupmeeste hüüdeid kõigis võimalikes keel is. Pool

¹⁾ Ida-India Kompanii — suur kaubahing 17.—18. a. ²⁾ Brokaat — kuldkirjaline riie.

ruumi tervelt kuulub Ida-India Kompaniile. Rembrandt kuuleb, kuis maaklerid¹⁾ kisendavad, kuis aktsiad tõusevad üle neljasaja. Kui ta ringi vaatab, selgub talle, et siin ei olegi vaid kaupmehed. Ta näeb siin olevat kõik elukutsed esitatud, siin on arste ja kunstnikke, kes kauplevad tulpidega ja spekuleerivad turbaga. Kõik liigub ja rabeleb, igaüks ajab taga oma moel oma õnne.

— Ka minagi! mõtleb kunstnik majast lahkudes. — Ma maalin nad kõik. Ja kui mul on raha küllalt, siis istun ma oma majas, ostan riideid ja kalliskive ja maalin vaid seda, mis mulle meeldib. Vaevalt saja penikoorma kauguses on see ju Rubensil õnnestunud ja ehkki ta ei olnud aadlisoost, istub ta nüüd oma lossis, — miks ei peaks minema mul samuti? Amsterdam on rikas ja ma olen kahekümne viie aastane.

Siis otsib ja leiab ta endale kortri ühe kunstniku Hendrik Ulenburghi juures. Kas aimab ta ise, et see on saatuslik samm, et sest majast kasvavad talle rõõmud ja mured neljakümneks aastaks.

Ulenburgh on enam kaupmees kui kunstnik. Ta võtab oma tüürniku tööd oma kätte müügile ja töö tasub end hästi nii ühele kui teisele.

Peagi tuleb talle tellimusi enam kui armas. Ta saab moodseks. Tulevad kaupmehed ja laevamaaklerid, õpetlased ja vaimulikud, ohvitserid ja ehitusmeistrid. Kõik tahavad, et noor kunstnik neid maaliks. Nad maksavad hästi. Kuid miks tulevad nad just siia?

Inimesed tunnevad, et see mees maailm nad huvitavamaks, kui nad on.

Ta õpib siingi. Tellijad nõuavad pildil selget ja vaikist valgust, oma raha eest tahavad nad teravaid piirjooni ja selget pilku. Ei ole võimalusi enam katsetamiseks. Tellijate tingimused suruvad ta kitsasse raamidesse. Kui ta tahab siingi jääda veel iseeneks, peab ta võtma kokku kogu oma energia. Rembrandt omandab suure oskuse, kogu see rahatöö saab talle kõvaks kooliks. Kolme aasta jooksul maalib ta nii palju

portreid, et peaaegu iga nädala pääle tuleb üks. Ja kuna ta nüüd on otsitud ja nõutud kunstnik, võtab ta oma töö eest kallist hinda — kuni kolmsada kuldnat pildist.

Iseäranis kuulsaks saab ta pärast oma suure grupipildi maalimist, mille tellib temalt linnapää doktor Tulp arstide gildimajale. Sää! on juba enne kaks „Anatoomiat“ endisilt moemaali-jailt. Rembrandt teeb aga oma töö palju huvitavamalt. Ta koondab seitsme pildil-istuva arsti pilgud ühte punkti, demonstreeritavale surnukehale. Ja ehkki igaüks maalituist tunneb end pildile sarnasena, on teos siiski midagi hoopis uut ja ennenägematut.

Isegi riigivalitseja prints Wilhelm tellib temalt oma lossi jaoks rea pilte Jeesuse kannatamisloost.

Kahekümne kuue aastane möldripoeg on nüüd kodanikkude ja vürstide poolt lugupeetud ja moesolev kunstnik. Ta tegevus ähvardab minna enam laiusesse kui sügavusse.

Siis saadab saatus talle uue tähe. Aasta pärast ta siiatulekut astub Ulenburgh ta ateljeesse ja jutustab, et põhjast tulnud Amsterdami ta nõbu, noor, kena ja rikas. Ta isa oli linnapää, vennad advokaadid ja ohvitserid. Tütarlapse nimi on Saskia.

Ja mõne päeva pärast tuleb Saskia ise Rembrandti tuppa. Tedagi huvitavad Amsterdamis moesolevad pildid, enam aga veel kunstnik ise. Ja kui ta siis neilt kulla ja sulgedega ehitud portreilt üles vaatab, näeb ta enda ees meest määrdinud mantlis ja ta on petunud: ta oli kujutanud ette teda hoopis teisiti, siin aga paistis see päris lihtsa töölisena.

Rembrandtile aga meeldis väike ja õrn neiu. Ta oli nagu printsess oma pitsides ja kalliskivides. Raskesti ja oskamatult palub ta Saskiat istuda ja näitab talle siis oma pilte. Nagu võlu-riigis istub Saskia. Ja kui nad minema hakkavad, teeb Ulenburgh ettepaneku, et Saskia laseks enese portree maalida.

Pilt saab peen ja tore, temast paistab enam seisus kui hing. Suure hoo-

¹⁾ Maakler — kaubavahendaja.

lega on pits pitsi ja helmes helme kõrvale maalitud. Kui pilt valmis sai, oli Saskia Rembrandti mõrsja.

Saskia isa oli surnud. Kui eestkostja Rembrandti kosimisest kuulda sai, oli ta vihast metsik. Vaene möldripoeg ja rikas kodanikutütar! See oli kuulmatu. Muidugi tahab Rembrandt kõigepäält suurt kaasavara, ta on vaene ja lisaks inetu ja kohmakas. Saskia aga mõjutab õe ja õemehe kaudu eestkostjat. Eks lasknud kuulus bürgermeister Tulp ise Rembrandtil end maalida, eks ole rida kõige kuulsamaid Amsterdami kodanikke ta sõbrad. Rembrandt ei ole miski päevavaras, ta teenib palju raha, ta oskab ladina keelt ja on olnud akadeemiaski.

Saskia sõidab koju ja Rembrandt istub üksi oma ateljees. Kogu oma kurbuse ja meelemõruduse toob ta lõuendile ja maalib rea pilte, mis ta selleaegseist meeleoludest annavad tunnistust. Viimaks annavad need Friisimaal järele ja teisel suvel tuleb Saskia Rem-

brandti juure ning annab talle sõrmuse. Sünk Rembrandt saab õnnelikuks. Üheksaks aastaks jääb Saskia ta kõrvale.

Mis teeb õige kunstnik kõigepäält oma mõrsjaga? Ta maalib teda. Mitmes teisendis on Rembrandt sel ajal Saskia näo jäädvustanud lõuendile.

Ja kui Rembrandt nüüd ennast maalib, siis on pildid sootu teised kui enne. Nüüd on see suurilma mees kuldkeede ja plaatidega, kus valgus mängib, pää püsti, habe ja juuksed hoolikalt korraldatud, silmis uhkus ja rõõm.

Säärases meeleolus sõidab ta Friisimaale nende majja, kes ta eelmisel aastal tahtnud enesest eemale tõugata. Võitjana läheb ta sinna mõrsjale järele. Pastor kirjutab oma kirikuraamatusse: „Laulatud kunstnik Rembrandt van Rijn Amsterdami ja Saskia van Ulenburgh, surnud Leenwardeni linnapäätütar.“

See sünnib heledal suvipäeval. Ilm särab neile vastu. (Järgneb.)

Charles Dickens

M. S.

1.

Charles Dickensi elu on päris muinasjutt, mille algus kurb ja raske ning lõpp rõõmus ja õnnelik.

Sündis Charles Dickens¹⁾ 7. veebruaril 1812. Portsmouthis²⁾, Inglismaal, kehvapoolse meriasjanduse ametniku vanima pojana. Isa ja ema kui ka õdede-vendade kujud on Charles jäädvustanud oma romaanes; ise ei ole nad endile mingisugust kuulsust saavutanud. Ta isa oli rohkem fanaatik³⁾ ja unistaja kui teoinimene. Iseloomult ei saanud ta olla lastele kasvatajaks ega eeskujuks; pigemini veetis ta oma vaba aja sõprade seltsis kui kodus. Kuid ta armastas lapsi omamoodi: ta andis neile täieliku vabaduse.

Sündimisest oli Charles nõrk ja haiglane. Kasvas ta samuti jõuetult ja kiduralt. Juba kaheksa-aastasena sai ta tunda vaesuse viletsust, kannatada nälga. Üheteistkümne-aastasena pidi ise endale vabrikus ülespidamist teenima ja kõigiti enda eest hoolitsema. Ja samast poisist, kes lapsena kannatas rohkem kui kunagi pärast, sai ilmakuulus kirjanik, isamaa uhkus, keda

tunneb kogu ilm. Lapsepõlve kannatused jätsid sügavad elamused ta tundlikku hinge; säält ammutus materjal pärasistiks tööks.

Varajane lapsepõlv oli Charles'il õnnelikum. Nende väikest maja ümbrises aed puude ja lilledega. Siin veetis väike unistaja kevade, suve, sügise. Vabalt võis ta siin jooosta ja mängida. Rikkaliku fantaasiaga muutis ta lilled sõjaväeks, puud hiiglasteks, sõdis esimestega ning jutuskeles viimastega. Ent sagedamini istus ta mõtteid mõlgutelles puude all. Nii mõõdus kuus esimest eluaastat.

Mõne aja pärast asuti teise mereäärsele linnale. Nüüd võis Charles juba lugeda. Õhinal andus ta isa väikesele raamatukogule. Tundide kaupa istus ta kuskil peiduurkas ja luges „Robinson Crusoe“ või „Tuhat üks ööd.“ Paratamata kandus nüüd unistaja fantaasia muinasjuttude maale. Nõidade ja vaimude ilmast haaratuna — käinud kord teatris — kirjutas kaheksa-aastane Charles „draama“ „Sultan Masmar.“ Muidugi oli see naiivne, lapsik looming, kuid poiss oli mahutanud sinna oma ärksa vaimu, loova fantaasia.

1) Tšarlss Dikens. 2) Poortsmõt. 3) Fanaatik — määratseja, idee kaalumata jälgija.

Üksindus ja lugemine suurendasid veelgi Charlesi unistamiskirge. Ta mõtles loetud tege-
laste elu, uuris ja kaalus omamoodi nende tege-
vust. Samase agarusega hakkas ta vaatlema ja
tähele panema ümberolevaid isikuid. Ligimesed
taipasid Charlesi iseäralikkust, märkasid lapse
üliriküüpse pilku, millega ta vaatlles täiskasvanuid.
Ta näis väikese vanakesena, kes rakendas kõik
oma vaimujõud, et aru saada sellest, mis sünnib
ümber. Haruldaset täpse mälu tõttu võis ta
kaua mäletada vas-
tutvõetud muljeid.
Kui ta vahel tahtis
naerda ja naljatada,
seletas ta neid koo-
miliselt seotuna või
laulis naljakaid lau-
le, nii et täiskasva-
nud naersid pisara-
teni. See joon näi-
tab, et Dickens juba
lapsena avaldas arti-
stisti ja kirjaniku kal-
duvusi.

2.

Esimesed hal-
vad mälestused on
Dickensil koolist.
Tihti kirjeldab ta
oma romaanes toda
ilma, kus igavate
seinte vahel lakka-
matu sumin; määrd-
dinud pingid on
lõigatud nimetähte-
dega; klasesse vaev-
levad kurvameelsed
õpilased. Kool mõ-
jus halvasti kidu-
rasse poisisse; tas
hakkasid avalduma
närvlikkuse tunnise-
märgid. Õppimis-
innu ja teadmusega
üllatas ta õpetajat
ja kaasõpilasi, ent
hoidus kõrvale sõb-
rust, tegutses üksi
oma unistusega.

Ootamata tuli
pööre Dickensite
perekonna ellu. Ka
väikese Charlesi
elus tuleb ajajärk, mida ta iial ei unusta,
mällestab vaid jubedusega. Tema isa kolis
Londoni. Säälsid läksid asjad kordkorralt hal-
vemini. Tihti tuli puudust kannatada, ning
Charles pidi lahkuma koolist, olgugi et tahtis
väga õppida ja teadmuse omandada. Tehti võlgu,
koondati väljaminekuid, võeti odavam korter
jne. Paratamata tuli nälgida, mille tagajärjel
valitses perekonnas suur mure. Väike Charles
aimas, et see vaesus viib millelegi veel kibe-
damale ja raskemale. Nukralt jalutas ta aias
või luges akna juures.

Varssi viidi isa võlausaldajate nõudmisel

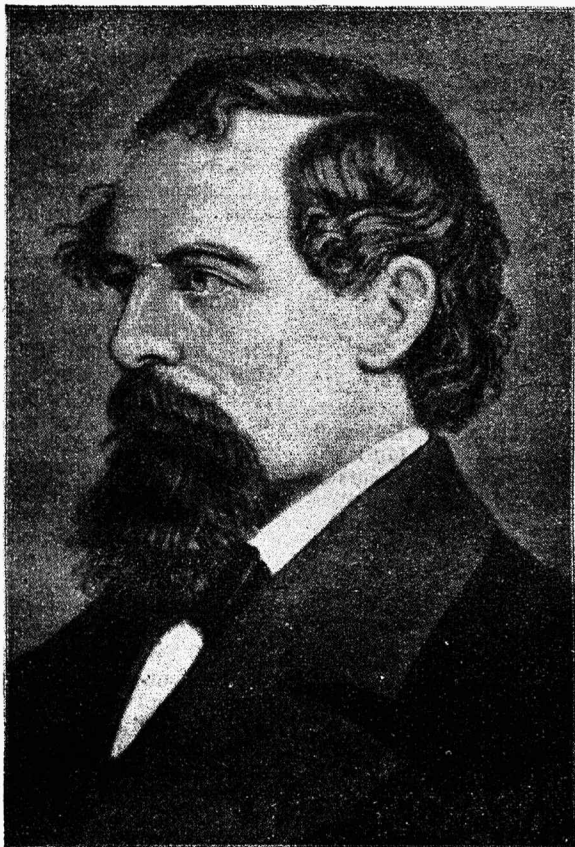
türmi. Neil ajal võis võlausaldaja maksujõue-
tuse korral nõuda võlgniku vangistamist. Säälsid
oli ta, kuni mõni sõber halastas ja ta võla tasus.
Juhtus, et noormees-võlglane istus vangis rauga-
eani, mõnikord surmani. Isa vangipõlve ajal
valitses Dickensi perekonnas meeleheide. Elati
viimastest varandusest. Igapäev müüdi midagi,
et lõunat keeta. Pea lõppis seegi lihtne kortri-
sissesäädis. Kui kõik juba otsas oli, pidi Charles
ka oma armsad raamatud müüma. Külmalta ja

haledalt vaatas sü-
gispäike Dickensite
õudsesse kortrisse,
kus ahastas ema
väikeste lastega. Jäi
vaid üle anda kort-
ter ja kolida türmi
isa juure (sel ajal
võimaldati seda).
Ema nooremate las-
tega asuski vang-
lasse, kuna üheteist-
kümne-aastane
Charles läks viksi-
tehasesse tööliste-
ks. Algab kibe tööli-
se elu. Väike unistaja,
kelle pääkeses ehi-
tusid säravad õhu-
lossid, hiilgavad
muinaspaleed, leiab
enda viksiabriku
niiskes, lehkavas
keldriruumis karpe
kleepimas. Ilutsev
lapsehing, kes loo-
tis elust ainult ilu-
sat, päikesepaiste-
list, lütkati suitsu-
seile tehasetänavai-
le, ärilinna askel-
duste keskele.

Nii möödus aeg.
Charles elas kehva
vabrikutöölise elu.
Kolm neljandikku
päeva kulus tööle,
muidu hulkus täna-
vail. Töö oli must
ja väsitav. Külmas
ja niiskes töötoas
muutus ta peagi kah-
vatuks ja kurva-
meelseks. Väiketö-
-

tasu ei rahuldanud alati ta noort sõõgiisu. Ta ma-
gas vangimaja pööningutoa pörandal. „Kui mõtlen
neid aegu,“ ütles Dickens, „värtsen tahtmata.“
Ent iluotsija, kes juba kodus arenenud, see õrn
olevus ei kaotanud usku paremusse: ta unistas
ja palvetas, oodates päästjat valusast saatusest;
ta tundis, et ei suuda kaua nii kiratseda. Kuid
päästja ei ilmunud. Nagu kiuste pidi ta ise
tutvuma tolle eluga, et pärast sellest kirjutada
härdalt, mõjuvalt, kaasakiskuvalt.

Kord õhtul, tulnud tööst koju, palus Charles
pisarsilmil, et ta vabrikust ära võetaks. Ta ju-
tustas isale kõik oma kannatused selles vastu-

Charles Dickens

meelses töös, kuid vaene mees ei saanud oma last aidata: väikesest pensionist, mida ta endise ametnikuna sai, ei jatkunud suurele perekonnale.

Viimaks ometi juhtus midagi, mis muutis kurva olukorra. Üks sugulane pärandas Dickensitele väikese varanduse. Nüüd tasuti võlg, võeti linna korter. Charles sädeles. Ometi oli lootus ilusale elule, õppimisele, vabadusele. Ent suureks pettumuseks jättis isa ta endiselt vabrikusse. See oli suurim ülekohtus, mida ta iial oli tunnud. Päästis ta viimaks tehasesest tüli, mis varssi isal tehase omanikuga juhtus.

Uus ajajärk algas nüüd Dickensil elus. Isal oli väike varandus, päälegi sai ta ajalehe-teadetekoguja kohta. Charles pandi kooli. Siin hakkas ta kosuma kehaliselt kui ka vaimiliselt. Õppimine edenes, olgugi et vana inglise kool põhjenes puhttuupimisel. Lõbustuseks kirjutas ta koolielust näidendeid, mida kaasõpilastega mängiti. Oma romaanes ei ole ta sellegi kooli vastu häatahtlik.

Isa soovil lahkus ta mõne aja pärast koolist ja hakkas kontoriteenijaks. Ent tulevane kirjanik ei saanud leppida selle tööga. Liig kitsana tundus tööala ja huvipiirkond. Madalail, rõkskeil keldrikorral asusid ärimeeste, notaaride, advokaatide kontorid. Hommikust õhtuni kumardusid siin laudade taga kirjutajad, kelle tööks vaid võraste mõtete kirjutamine, millele nad ise kaasa ei tunnud, tihti arugi ei saanud. Dickensit ei rahuldanud see töö. Ta tahtis ise luua, ise fantaseerida, oma mõtteid kirjutada. Vankumata soov saada kõrgemaks, väärtuslikumaks inimeseks ei annud talle rahu. Kuidas pääseda vastikust elukutsest? Ta otsustas. Vaja õppida. Tõsiselt ja järjekindlalt tuleb kõik vaba aeg eneseharimisele pühendada, sest hariduseta on võimatu midagi teha kultuurelus. Selle mõtte õhutatuna istus ta vabad õhtutunnid lugemistoas, püüdes täiendada puudulikku haridust.

Nüüd ei olnud ta enam abitu unistaja, kes valuga nägi vaeste kannatusi ja rikaste survet. Ta oli julgeks noormeheks sirgunud ja rakendas kõik oma jõud, et armastatud alale — kirjanduslikule tegevusele — asuda. Et kirjutaja-elukutse seda ei võimaldanud, siirdus ta isa tööle — ajalehe-sõnumikorjamisele. Õhtuti andus ta oma unistusele. Ta tahtis kirjutada inimeste muredest ja rõõmudest kui ka naljakaist elujuhtumusist. Ja ühel hääl päeval lõpetas ta oma esimese jutu „Lõunasõök paplite puiesteel.“ See oli 1833. aastal. Ümber kirjutatud, laskis ta käsikirja ühe väikese ajakirja kirjakaсти. Kirjeldamata rõõmuks ja üllatuseks leidis ta kuu aja pärast oma töö trükituna.

Nii algas Dickensil kirjanduslik tegevus.

Julgustatuna võttis ta endale ajalehe pühapäevalisa täitmise. Sääli avaldas ta lühikesi jutukesti Londoni elust. See oli sissejuhatuseks tema kirjaniku-kuulsusele. Ent laiematele ringkondadele sai ta tuttavaks oma osade kaupil muva koomilise romaaniga „Pickwicki klubi kirjad,“ mille edu kasvas iga andega. Kõneldakse, et romaan olevat nii huvitav olnud, et haiged küsinud arstilt, kas nad elavad veel uue ande ilmumiseni.

„Pickwicki klubi kirjad“ menuga sai Dickens Inglismaal moodseks kirjanikuks. Järgmine romaan oli „Oliver Twist.“ Romaan käsitleb Londoni tööliste vaesust, abitust, nälga, kannatusi, mille keskel kasvab vaene pois Oliver, kelles tunneme kirjanikku lapsepõlves. Ka sellel romaanil oli suur menu. Dickensist kõneldi igalpool, sest õnnetu Oliver Twisti saatus liigutas kõiki.

3.

Teoste eest saadud korralik honorar võimaldas kirjanikule igakülgse elukorralduse. Olid mõõda õnnetuse ja alandava vaesuse päevad. Tulevik näis helgena ja õnnelikuna. Kirjanik omandas maja aiaga, mida oli igatsenud juba lapsena. Majanduselu paranemisega kasvas ta loomisjõud. Ta kirjutas väsimata ja palju. Igal päeval istus ta kindlail tunnel oma töös. Pühapäevil aga oli Dickensil maja kunstisõprade kogumiskohaks. Vabad tunnid veedeti siin üheskoos ülevas meeleolus, vaieldi või näideldi, milleks samad kunstiharrastajad olid korraldanud näitelava sissesäädega.

Dickensil loov töö edenes mitmes suunas. Nimelt oli esimesel kohal romaanide kirjutamine, siis kirjanduslikud loengud ning viimaks ajakirja toimetamine. Püsivas ja huvitavas töös ilmusid peagi „David Copperfield,“ „Nicholas Nickleby,“ „Külma maja,“ „Väike Dorrit,“ „Dombey ja poeg,“ „Martin Chuzzlewit,“ „Barnaby Rudge,“ „Kilk koldel“ j. t.

Kaheandeline romaan „David Copperfield“ käsitleb ühe poisi saatusel sündimisest täiseani. Varajases lapsepõlves satub väike David kannatusrikkasse tänavaelu. Lugeja tutvuneb lapse valuliste juhtumustega koolis, tänaval ja kodustpõgenemisel. Kirjanik on siia mahutanud palju isiklikku, sellepärast loetaksegi teost autobiograafiliseks. Kirjaniku loov fantaasia on siin täielikum kui kunagi pärast.

Dickens reisib palju nii sise- kui välismaal, kaks korda isegi Ameerikas. Reisis ta pääasjalikult kirjanduslike loengute pärast, mis viimaks muutusid tarbeks. Kirjaniku arenenud enesetunne tiivustas teda, publiku vaimustus ja kiiduavaldused rahaldasid ta auhannust. Noil loenguil sai ta kõlavate auavalduste osaliseks, temale korraldati olenguid jne. Võib kinnitada, et läinud aastasaja kirjanikest pole ükski nii paljude avalikkude austamisvõtete osaliseks saanud kui Dickens.

Olgugi et ta tundis juba vanaduse nõrkust, siiski korraldas ta viimaseil eluaastail alatasa kirjanduslikke loenguid. Alaline pingutus ja reisid riisusid ta tervise. Ühel loengul kaotas ta mõistuse, mille järele arst keelis talle rahva ees esinemise.

Aasta pärast seda, 9. juunil 1870., suri kirjanik.

Dickensil toodangu tagapõhjaks on ta elulugu, mille kaudu mõistame ta loomingu väärtust. Karm lapsepõlv oli siiski jätnud kirjanikule elurõõmu, häatahtlikkuse ja inimarmastuse. Tema toodangu iseloomustav külg on kõrge-meelsus. Töodes peitub kirjaniku optimistlik ilmavaade, tema naiivne usk õnnelikku tulevikku ja inimpõlve paranemisse.

Kirjaniku optimistlik ilmavaade ei takista tal nägemast elu varjukülgi, isiklikke ja ühiskondlikke pahesid. Kuid ta ei säe oma ülesandeks nende piitsutamist, vaid arusaamist ja parandamist. Kogu Dickensi toodangut läbistavad isiklikud elamused. Sellepärast kirjeldab ta meisterlikult uulitsalaste kannatusi ja kibedat saatust. Ühtlasi hoovab säält õrnust ja kaas-tundmust. Juba lapsena taipas ta, et vaeste elu

on raske. Kogu ilmale tahab ta seda kuulutada, kõiki tahab panna kaasa tundma õnnetuile. Dickens armastab lapsi. Peaaegu kõigis ta romaanes on alaealisi tegelasi. Mitmes loos ongi lapsed päätegelased.

Tundelisuse ja inimarmastuse pärast nimetatakse Dickensit sagedasti armastuse ja kaastundmuse poeediks.

Inkade maal

Joh. Käis

Kus asub see inkade maa? Kuidas võiksime sinna reisida? Missuguseid imeasju leiaksime säääl? Sarnaseid küsimusi tekitab saladusliku maa nimi, millest pole midagi kuulda.

Inkade maaks nimetasid muiste pärismaalased — Lõuna-Ameerika indiaanlased — oma maad ammu enne eurooplaste tulekut Ameerikasse. Inkade maa oli säääl, kus praegu asuvad Lõuna-Ameerika vabariigid Peru ja Ekuadoor. Teeme mõttes kaasa muljerikka reisi inkade maale, millest huvitavalt jutustanud üks tundmatu reisija.

*

Kevade äratav inimestes reisimistungi. Ka mina tunnen seda tungi igal kevadel. Olin varemgi palju reisinud ja nüüd tuli tahtmine sõita Lõuna-Ameerikasse. Selles on süüdi üks raamat päälkirjaga: „Inkade kuld.“ Ei mäleta, kes ta kirjutanud, aga lugesin teda suure põnevusega ja praegugi veel mäletan hästi neid pilte inkade elust, mis sellest raamatust lugesin. Nii siis sõidan inkade maale.

25. mail 1912. a. algas reis laevaga Tallinnast Inglismaale. Londonis tuli valida lõplik teekond: kas läbi Panama kanali Vaiksesse ookeani, või laevaga Brasiiliani ja siis edasi läbi ürgmetsade ja üle kõrgete mägede lääne poole, või jälle laevaga ümber Lõuna-Ameerika Peruni. Valisin esimese sihi, sest ta näis mulle kõige kergem ja huvitavam olevat.

Jätame siin ära reisimuljed laeval: nad on üsna harilikud sellele, kes kunagi ookeaniaurikul sõitnud. Reis merel kestis tervelt kuu aega, enne kui sain inkade maa rannikut näha.

Panama kanalist Vaiksele ookeanile jõudes sõitis laev üsna ligidal Ameerika rannikule. Nii võisin vaadelda Kordiljeeride ehk Andide otsata pikki ja kõrgeid mäeahelikke ja igilumega kaetud tulemägede kuhikuid. Pärismaalased nimetavad Kordiljeere „vaskmägedeks“, aga õigemini on nad rikkad „hõbe- ja kuldmaed.“ Ekvaatori kohal on mägede pilt ütlemata ilus ja päris kütkestav. Säääl võib korruga näha hulga tulemägesid, mille keskel Tšimborazo ja Kotopahhi (üle 6000 m. kõrged) majesteetlikult välja paistavad ja juba 300 klm. kaugusel silmapiirile kergivad.

*

Meie meresõit lõppis Kallaos, Peru tähtsamas mereäärises kaubalinnas. (Kallao on peaaegu Tartu linna suurune.) Troopika-mere ligiduse pääle vaatamata on Kallao ümbrus liivane ja looduse poolest hoopis kehv. Ainult üksikud palmid ilustavad linna uulitsaid, teed linna ümbruses ja tuletavad reisijale meele, et ta troopika-maal viibib.

Meie reisi eesmärk peitub aga kõrgete mägede varjus ja sellepärast rutame ilma pikema peatuseta edasi. Kallaost viib meid üles kõrgele kiltmaale raudtee. Oma järsu tõusu ja saavutatud lõppkõrguse poolest olevat see ainuke

sellesarnane maailmas. Ka Alpi mägestiku raudteed jäävat temast kaugemale taha. Teel näeme ka Peru praegust päälinna Liimat (just Tallinna suurune

kõige parajam, jahedam ja ka kuivem. Sõiduriistaks saime kaheratta-vankri. Ta on väga sarnane Euroopa mägismaade sõiduriistadele. Veoloomaks on

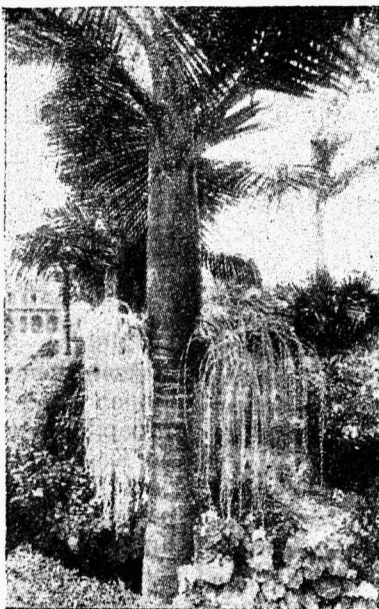

elanikkude arvu poolest), kuhu mereäärsest Kallaost kõigest üle 10 kilomeetri. Julgelt ja raskesti ähkides tõuseb raudruun järskudel kallakutel ja viib meid lõpuks Oreija linna, paarsada kilomeetrit merest kaugel.

Ka Oreija linn ei huvita meid ligemalt. Siin peatume ainult selleks, et palgata endile veoriist ja hää teejuht, kes hispaania ja indiaanlaste keelt oskaks ja inkade maa imeasju hästi tuneks. Varstisaimegi kaubale Pierolaga, tüseda noore hispaanlasega, kes igapidi meie usalduse võitis.

Ilusal juulikuuhomikul asusimegi teele. Meil siin on juulikuu kõige palavam aeg, Perus aga nagu teistegi maadel tolpool ekvaatorit on see aeg

Tsimborazo

Õitsev palmipuu

muul ehk hobueesel. Mägistel kitsastel teedel polegi paremat ja kindlamat liikumisviisi kui sõit hobueesliga.

Meil seisab ees umbes 450 klm. pikune teekond muistse inkade päälinna Kusko sihis. Kaunis pikk reis, umbes nagu meil maanteid mööda Haapsalust Irboskani. Reisi raskused ei kohuta meid: vastupidi põnevusega ootame huvitavaid loodusepilte ja uusi elamusi.

Vaatame ümberringi.

Vaatepiiril, iseäranis põhjapool, säravad valged lumimütsid mägihiiglaste pääs. Ka idas ja lõunas on vaatepiir hambuline mägede tipudest. Suurepärane vaade, mida võib võr-

relda mitte Alpidega, vaid ainult Hima- laidega.

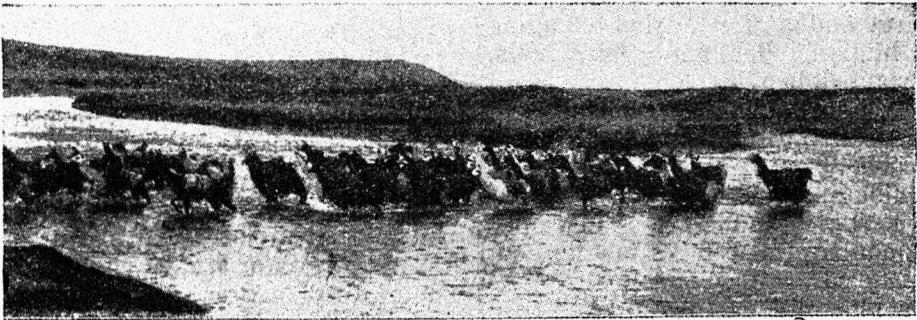
Ligem ümbrus ei ole kuigi kütkestav: pole kuski näha metsade rohelist sameit, isegi üksikuid puid pole tee ääres kasvamas. Künkliku maastiku kõrgemad kohad on hoopis paljad, tihti teravad kaljud, ainult madalamal ja orgudes kasvab rohi ja seegi mitte sugugi lopsakas. Ja ometi oleme troopika-maal, kõigest 12° ekvaatorist lõuna poole. Ei tahaks uskudagi, et nii ligidal poolitajale võivad püsida päris kõrvemaastikud, kuna Aafrikas samal laiuskraadil toredad ja täis mitmekesist elu ürgmetsad mühavad. See kõik tuleb vee puudusest: mägedest ümbritsetud maa ei saa vihma Atlandi ega Vaikselts ookeanilt.

mida aga leiab kehval karjamaal, nagu kaamel kõrves.“

„Tõepoolest ta ongi kaameli asetäitja Ameerikas,“ lisasin omalt poolt juure, sest mäletasin veel maateaduse õppimisest, et kaameleid Ameerikas ei tunta.

Pierola aga jutustas edasi.

„Laamale ei ole ükski teerada läbi-pääsmatu. Mõnikord rõõmsas tujus ronib ta terve koormaga kõrge kalju otsa tee ääres, kuhu peremees temale järelegi ei saa. Kord juhtus ühe kulla-vooriga isegi sarnane lugu. Kaks laamat voorist ronis üles kalju otsa ja ei tulnudki säält alla. Peremehele ei jäänud muud üle kui loomad püssiga maha

Laamakari jõest üleminekul

Esimene asi, mis tähelepanu tee ääres äratas, oli karjane-indiaanlane oma suure loomakarjaga. Ma ei tunnud tema kariloomi äragi. Kahtlemata pidid need pika villaga loomad meie lamba sugulased olema, aga olid lambast palju suuremad. Sõiduriista liginemisel sirutasid nad oma pikad kaelad ülespoole, ja siis nägime, et oma näo ilme järele päris kaamelid meie ees seisisid.

Pierola ruttas kohe seletama:

„Ehk tunnete neid loomi, sinjoor? Need on inkade maa lambad — laamad. Kuid neid ei peeta siin mitte sugugi villa pärast. Laama villast nagu kitsegi omast pole suuremat kasu. Laama on aga tubli veeloom. Ta kannab oma turjal terve tsentneri¹⁾ koormat, käib julgelt iga rada ja ei nõua oma peremehelt kuigi suurt hoolt. Sööb isuga,

lasta, et vähemalt oma kallist kaupa kätte saada. Aga arglikud on laamad siiski. Mõni juhuslik põõsas tee ääres või üksik kivi võib neid koledasti hirmutada. Siis tõstavad nad oma kaelad ja teravad kõrvid püsti ja ehmunult jooksevad laiali...“

„Need on ju päris oinad!“ pistsin tahtmatult vahele.

„Ja tõepoolest tarvitataksegi veeloomadena ainult isaseid laamasid, kuna emaloomi piima ja liha pärast kasvatatakse,“ täiendas Pierola.

Pärastpoole oli meil veel mitu juhust näha laamade killavoore. Pikas reas liiguvad rahulikud loomad, igatüel seljas kolmepüudane pakk. Voores eesotsas sammub uhkelt kõige tugevam loom, helisev kelluke, värvilised paelad ja lipuke kaelas.

¹⁾ 50 kg., umbes 3 puuda.

Ka pärisin Pierolalt, kust perulased villa saavad, sest laama karvad riideks ei kõlba.

„Oo, selleks, sinjoor, kasvatatakse hoopis teisi loomi — pika musta villaga alpakaid ja väga pehme villaga vigun-jaid. Ka metsloomadena on neid mägedes rohkesti. Alpaka on muidu laama sarnane, aga ta pehme vill on nii pikk, et ulatub maani.“ Tükk maad edasi oligi juhused alpakaid karjamaal näha.

Kui edasi rändasime, said laamade ja alpakaite karjad harilikuks asjaks. Ühele kõrgele kaljule liginedes nägime õhus liuglemas hiiglasuurt kotkast. Ka kalju serval märkasime samasuguseid elukaid. Pika ja palja kaela järele tundsin neis lindudes kondori. Ilus, aga pisut õudne oli vaadelda tema liuglemist hiiglatiibadel, mille laius vähemalt paar silda pidi olema.

„Niisugune hiiglane võib julgesti inimesegi kallale tungida,“ arvasin ma omaltpoolt.

„Muidugi, muidugi, sinjoor. Aga pole tarvis karta. Kondori saak on raiped. Siiski mõnikord viib ta karjast ka noori laamatallid. Aga niisugust tempu teeb ta küll tihti, et lükkab kitse kalju servalt alla kuristikku ja sööb siis purustunud looma ära.“

Kondori ilmumine meie vaatepiirile siiski tekitas õudse tundmuse. Tahtmatult tuli meele, et Ameerikas ka teisi kiskjaid loomi küllalt leidub. Küsisin Pierolat, kas ei tule valmis olla kokkupuutumisele mõne jaaguariga ja ameerika lõvi — puumaga.

„Oh ei, sinjoor. Siin kõrgel lagedal kiltmaal pole ju ürgmetsasid, kus need kiskjad enestele varju ja saaki leiaksid. Teine asi, kui meil tuleks üle mägede ida poole rännata. Siis muidugi tutvunksime jaaguariga.“

Nüüd tuli meele, et ka laiskelajat ei saa meie näha, ja papagoisid, kääbuslinnukesi, koolibreidid ka mitte. Ka nemad elavad ürgmetsades. Kahju! Siiski trööstusin mõttega, et isegi huvitav teekond ees ja võib ju need loomad edaspidi üles otsida.

*

Õöseks peatusime väikeses mestiti-side¹⁾ külakeses. Öieti oleks küll pidanud reisimuljete rikastamiseks indiaanlaste juures katsuma ööd veeta, kuid mälestused indiaanlaste lugudest, skalpideist ja teistest sarnastest asjadest olid meeldivad raamatus, aga siin inkade maal tekkisid teissugused tunded.

Kui õhtusöögiks maisileiba ja kartulit lauale toodi, siis tuli meele, et oleme kartuli kodumaal. Nüüd jutustasin ma omakorda Pierolale ja lahkele peremehele tuntud loo kartuli Euroopasse toomisest, mida koolis käies olin lugenud. See lookene tegi palju lõbu. Maitsesin isuga kartulit tema kodumaal ja leidsin, et ta pole sääl sugugi maitsavam kui meil Euroopas.

Pärast õhtusööki võttis kiiresti võimust reisiväsimus ja varsti uinusin mõttega vara hommikul teele asuda, et rutemini jõuda inkade kuulsasse päälinna — Kuskosse.

Imelikuna tundus öö ekvaatori ligidal. Oli ju pika öö aastaaeg — juulikuu, ja siiski kestis öö ainult vähe üle 12 tunni. Sain aru, et ekvaatori ligidal muutub öö pikkus aasta jooksul vähe. Eha- ja koiduaeg on hoopis lühike, nii et ööpimedus katab maa kiiresti pärast päikese loojangut ja lahku sama kiirelt enne päikese tõusu. Päikese loojenemisel peab teekäija ruttu öövarju otsima, sest öö on pime kui kott, muidugi kui ei paista kuu.

Järgmise päeva teekond ei toonud suuri üllatusi meile. Kolmas päev selleest andis võimaluse esimest korda näha mälestusmärke tollest Peru hiilgusajast, mille inkade valitsus maale tõi.

Tee laskus järsku sügavasse orgu, mille põhjas kiiresti voolas kaunis lai jõgi. Sildu jõel ei olnud, aga Pierola rahulikult ajas hobueesli vankriga vette ja loom ei tõrkunud põrmugi minemast. Tõepoolest polnud jõgi kuigi sügav ja varssi olime teisel kaldal. Jalakäijad kasutavad aga väikest, kergest kui muna-koor paadikest, mida ettevõtlikud mesiitiisid teekäijatele mõne tsentesiimi²⁾ eest pakuvad. Juba jõest üleminekul märkasid mõnisada sammu allpool

¹⁾ Eurooplaste ja indiaanlaste segaverd järeletulijad. ²⁾ Peru raha, umbes 2 eesti marka.

mingisugust kõrget kivisilda, mis aga nähtavasti käidav ei olnud. Vaatasin küsivalt Pierola otsa: „Kelle kätetöö on see suurepärase ehitus?“

Ta ei lasknud oodata vastusega.

„Sääl on inkadeaegse silla varemed. Tore asi, sinjoor! Ja mitte alla 700 aasta vana!“

Kaldale jõudnud, tegime peatuse ja läksime silda lähemalt vaatlema. Tõesti oli tore ehitus. Umbes kümne sülla kõrguseni tõusis suurtest neljakandilistest kivimürakatest kokkupandud kaks

Teest, mis üle silla käis, on järele jäänud ainult varemed. Võis siiski näha, et see suur, hästiehitatud kivitee oli olnud.

„Ja milleks tarvitasid inkad nii suuri teid, kuna nüüd lepitakse hoopis viletsate teeradadega ja jõel pole ühtki silda?“ küsisin Pierolalt.

„See suur maantee oli ainult sõjavägede liikumiseks. Muidu käidi inkade maal ikka jala ja sõiduriistu polnud üldse olemas. Isegi post ja kiirteated saadeti edasi käskjalgedega.

Perulaste paadid

võlvi, mis keskel tugevale sambale toetusid. Silla püüdnud, tegime peatuse ja läksime silda lähemalt vaatlema. Tõesti oli tore ehitus. Umbes kümne sülla kõrguseni tõusis suurtest neljakandilistest kivimürakatest kokkupandud kaks

võlvi, mis keskel tugevale sambale toetusid. Silla püüdnud, tegime peatuse ja läksime silda lähemalt vaatlema. Tõesti oli tore ehitus. Umbes kümne sülla kõrguseni tõusis suurtest neljakandilistest kivimürakatest kokkupandud kaks

võlvi, mis keskel tugevale sambale toetusid. Silla püüdnud, tegime peatuse ja läksime silda lähemalt vaatlema. Tõesti oli tore ehitus. Umbes kümne sülla kõrguseni tõusis suurtest neljakandilistest kivimürakatest kokkupandud kaks

Nendel teedel, mis igast neljast ilma-kaarest inkade päälinna tulid, seisid iga 7—8 kilomeetri taga väikesed majakesed. Nendest pole nüüd küll enam jälgegi jäänud. Majakesed olid inkade „postijaamad.“ Igas postijaamas elas 3—4 käskjalga, tugevad, suure hoolega valitud ja hästi oma ametile ettevalmistatud noored indiaanlased. Oli tarvis kuningal teadet teise linna saata, anti kiri käskjalale, kes viibimata kiiresti joostes toimetas ta ligema postijaamani. Säält samuti viibimata jooksis uus käskjalg edasi ja nii jõudis teade üheainsa päevaga kuni 250 klm. kauguseni igalepoole, kuhu maanteed päälinnast läksid. Sama kiirusega tulid tähtsad sõnumid riigi piirilt päälinna, kust hädaohu korral sõjaväed kohe vaenlasele vastu marssisid.“

„Tore ettevõte!“ ütlesin tahtmata

vahele. „Meil korraldatakse ka sarnast „teatejooksu“ sportlaste poolt, aga 7—8 kilomeetri jooks ei ole meie spordiharrastajatele päris jõudu mööda.“

Kõik kuuldu ja nähtu oli veel imeilikum, kui mõtlesin, et nüüd, XX sajandul, meie oma hobueesliga täiesti korraldamata teed mööda päevas ainult mõnikümmend kilomeetrit edasi jõuame ja jõest jala peame läbi minema.

Juba see esimene tutvumine inkade kultuuri mälestusmärkidega tõstis uudishimu ja tahtmist kiiremini jõuda Kaskosse, kus meie Pierola sõnade järele veel palju suuremaid imeasju pidime leidma.

Loodame kolme päeva pärast sihile jõuda, kui ootamata mingit takistust teel ei tule.

(Järgneb).

Emamured

C. Schmitti järele **Joh. Käis**

Hiireherne mustas kaunas kragises midagi kahtlaselt. Rõõmuvärin läbistas musti kokkusurutud seemneid.

Kuidas? Kas tõesti lõpuks läeb täide imeilus unistus kuldsest päikesest?

Verihurmarohi

Vabanevad kõigist köidikutest? Hüppavad välja, vabad, vabad!

Krahhh!... Vangikoja seinad langesid.

Mõlemad kauna külje-kestad kerisid endid kokku välgukiirusega nagu spiraalvedrud, mis oma rahulikule seisakule tagasi tulevad, ja enne kui seemned märkasid, kuidas see kõik sündis, lendasid nad läbi päikeserikka õhu ja õnnelikult maandusid peenrale.

Ma vaatatas neile kaua, kaua järele:

„Nüüd, lapsed, olete vabad! Nüüd idanege, olge õnnistatud, kasvage ja siginege!“

Siis peatusid ta pilgud oma naabril. See oli verihurmarohi¹⁾. Ta oli ikka hiireherne lähedal kasvanud, see kollase verega taim. Hiirehernes vaatles oma naabrit ja imestas. Ka tema kõõdrad hakkasid avanema palavate päikesekiirte käes. Aga kui aeglaselt see sündis! Kõõdra alumises otsas, varre ligidal, algas pragu ja teo roomamise kiirusega liikus edasi. Ja siis patsti! terve seemnepakike kukkus maha.

„Kahju neist läikivatest asjakestest valge mütsikesega!“²⁾ mõtles hiirehernes. „Kuidas peaksid nad kasvama? Tervelt kolmkümmend tükki kitsal pinnal! Kust leidub neile ruumi juurdumiseks? Ja päälegi varjab neid ema oma laiade lehtedega. Veel rohkem, suurte lehtede vahel istuvad väikesed ja võtavad viimase kui päikesekiire

¹⁾ Kollaste õitega, lõheliste lehtedega ja kollakas-pruuni kibeda mahlaga umbrohi aiaäärtes, prügihunnikutel; tema mahlaga arstitakse maal nahakäsnasid. ²⁾ Verihurmarohu seemne küljes on väike valge pehme ja maitsev lisandus. Seemned aga on kõik koos ühises pakikeses.

kinni. Vaesed lapsed, pimeduses tuleb teil vist küll hukkuda!“

Sääl kepsutab sipelgas, peatub musta hunnikukese juures, kobab seemnekesi oma katsumissarvedega, tõstab ühe terakese üles ja puhastab ta tolmust. Veel üks ja veel üks sipelgas. Ja igaüks võtab enesele saaki.

Või polnudki see saak? Just nagu tellitud töö, sest kolla-õieline ei liigutanudki ennast ja vaatas rahulikult päält, kuidas pakikandjad oma tööd tegid.

Kas ta kardab tööd? Või on ta liig nõrk, et oma lastele ühe tugeva liigutusega eluteed näidata.

Sääl ronib jälle sipelgas, võtab seemne, viib ta kõrvale, maitseb valget mütsikest ja hakkab seda sööma.

Hiirehernes ei suutnud enam vaikida, ta õiglustunne oli riivatud:

„Kuule, mees, mis töö siis see on?“

„Nah, kas ei ole siis lubatud natuke maitsta ja einet võtta?“

„Muidugi, aga see näib nii, nagu tühjendaks pakikandja kaubakasti.“

— „Muretse oma kastide eest ja parem vaigi asjadest, mis sinu silmapiirist kaugemale ulatuvad.“ Sipelgas jättis seemned maha, pühkis suu puhtaks ja ruttas edasi.

Verihurmarohi ise aga naeris lõbusasti selle üle.

Jutusse segas ennast ka must leedripõõsas.

„Armas hiirehernes! Sa võtad asja pääliskaudselt ja pahandad ilma põhjusteta. Vaata, kuidas ma oma marjad mustaks värvin ja nendele punased varred jätan! Kas tead ka, mispärast? Tahan lindude isu äratada ja meelitan neid toidu ja värviga. Muidugi ei aima linnud, et see kõik nende pärast sünnib. Siiski on see nii. Ma tahan, et nad marjad neelaksid; minu seemned peavad nende kehast läbi rändama. Sest nende abil võivadki seemned ilma laiail rännata.

Ma saan ka aru, et meie naaber verihurmarohi sipelgaid tellib ja terakestele ilusad mütsid annab meelituseks.“

¹⁾ Aedkannike.

Võilill tõukas kergelt oma naabrit — piimohakat:

„Kuula, mis nad räägivad! Pillavad seemneid, värvivad marju punaseks, varustavad neid maiustuste ja muu kribu-krabuga. Meie asi on hoopis lihtne: väikesest karvatutikesest aitab. Meie hääle sõbrale tuulele teeb ju lõbu lapsukesi tutist kinni haarata ja kaugele viia. Arvan, et see leidus on palju lihtsam, odavam ja viib sihile sama kindlasti.“

„Ei tea, kas ongi asi nii kindel,“ segas vahele moon. „Ka mul on tegemist tuulega. Aga ta on ikka tuulepää. Kõike ma temale ei usalda. See oleks ehk kergemeelne tegu.“

„Ja kas on sul siis kindlust.“

„On. Ma ei lase tuulel oma lapsi kaasa võtta ja panen talle kõigest jõust vasta. See ärritab teda ja ta hakkab mind raputama ja puistama. Selles võitluses pillabki tuul minu seemned laiail. Nad jäävad siiski ilusasti minu ligi ja ma rõõmustan nende õnne üle.“

„See võib kõik väga õige ja kena olla,“ vaidles võilill, „aga ma olen teisel arvamisel. Noored peavad ka laiemat ilma nägema. See laiendab silmaringi. Mina ise olen ilmas palju rännanud ja ei kahetse sugugi.“

„Siiski ei ole teil hoolt oma laste hää käekäigu eest.“

„Miks ei! Kes tuhandeid aastaid kord siin, kord sääl, kord metsas, siis jälle põllul, kord rammusal põllupinnal, siis ka tänavakivide vahel elanud, see ei jää kuski hätta. Ilmas jõuab kaugemale see, kes eluoludele kohane da oskab.“

„Vabandust“, algab võõrasema¹⁾, „mulle näib küll mooni arusaamine õigem olevat. Siiski ei ole ma temaga kõigiti nõus. Ei hiirehernel ega moonil ole veel kindlustust, et lapsed endile õige koha leiavad, kus nad kasvada võivad.“

„Kuidas nii?“ küsivad need mõlemad.

„Mis tuleb siis, kui mooni seemned hiireherne alla kukuvad? See võib kergesti juhtuda, oleme ju kõik naabrid.“

„Mis sa siis teed?“

„Mis ma teen? Ma talitan järgmiselt. Otsin ise ümberringi paraja koha¹⁾, kus küllalt ruumi ja valgust. Sinna süngitan oma väikesed pehmesse mulda. Nii on igatahes parem.“

Ja veel kaua vaidlesid aia-umbrohud,

lilled ja põõsad, kes neist paremini hoolitseb oma järeletulijate eest. Ja mis arvab lugeja? Vist küll kõik omamoodi hästi, nagu looduses kõik on hästi korraldatud.

Helmbrecht'i lugu

K. Ivanovi järelle P. Truusman

Keskaja rändav laulik Vernher der Gärtner annab oma luuletuses „Meier Helmbrecht“ elava pildi jõukama saksa talupoja-noorsoo kirest rüütlite viisi uhkelt elada, nendega läbi käia, koguni sugulaseks saada, mida vanemad talupojad põlgasid. Ühtlasi kujutab see luuletus keskaja korralagedust ja toorest rusikaõigust.

Lugu areneb Lõuna-Saksamaal, Baieris. Kord elas siin vana talupoeg Meier Helmbrecht. Temal oli kaks last: poeg Helmbrecht ja tütar Gotelinda. Poeg oli nägus poiss. Tema valkjad lokid laskusid õlgadeni: noor-mees hoolitses nende eest ja kandis pääs ilusat siidist mütsikest, millele oli tikitud tuvisid, papagoisid ja teisi kujusid. Selle mütsikese ilustajaks oli üks kloostrist põgenenud nunn. Muu seas õpetas tema ka noore Helmbrecht'i õele õblemist ja ilutikkimist, millega ta ema ja tütre täie poolehoiu võitis. Mõlemad armastasid noort Helmbrecht'i pööraselt ning ehtisid teda nukuna. Tema kandis puhtaid peenikesi linaseid rõivaid, tema ilus sinisest kalevist pääliskuub oli ehitatud kuld-, hõbe- ja kristallnööpidega ja täis riputatud kuljustega. Selle pääliskuue võiduküljed tulid täiel määral ilmsiks siis, kui noor Helmbrecht tantsis: nõõbid särased, kuljused kõlisesid iga oma isanda liigutuse juures keset lõbusat seltskonda.

Talumehe poja uhkus kasvas ja tema hakkas juba rüütlikssaamisest unistama. „Mina tahan nüüd,“ pööris tema isa

poole, „õuekondlaseks minna; avita mind natuke!“

„Mina ostan sinule kiire täku, kes kergesti üle aedade ja kraavide hüppab,“ vastas isa, „kuid jäta, minu armas poeg, mõte õuekondlaseks saada. Õuekonna kombed ja viisid on rasked sellele, kes pole juba noorest east nendega harjunud. Võta parem ader ja hakka maaharijaks. Ela nii, kui seda teen mina, joo vett röövimisel-saadud õlle asemel, söö meie toitu ja pea end laitmatult üleval!“

Aga asjata püüab isa oma pojasse mõjuda, tuletab temale meele kasulikku abiellumist talupoeg Ruprecht'i tütreaga — poeg loobub lõplikult maale-jäämisest ja talupoja-elust: kõik mustad maatööd olevat kahjulikud tema lokkidele, tema tikitud mütsikesele, tema ilusale pääliskuuele; abielluda ei tahtvat tema sugugi — perekondlik elu tegevat tema laisaks, kuna tema ihkavat tegevust. Nähes, et kõik manitsused tühja lähevad, ostab isa oma Helmbrechtile täku ning laseb tal minna sõnadega: „Mina ei suuda sind enam hoida tagasi; mine aga pääle, aga hoiatan veel korra: hoi, ilus poiss, oma mütsikest ja lokkisid! Mina nägin unes, et sina tulid tagasi kepile toetudes, väljatorgatud silmadega; ja veel nägin mina, nagu oleksid sina puu otsa roninud, aga sinu pää kohal istusid okstel kaaren ja vares. Ma kahetsen väga, et olen sinu üles kasvatanud.“ Helmbrecht'i ei liigutanud need sõnad põrmugi: tema lahkus isakodust.

¹⁾ Roomav vars.

Tema asus ühe röövrüütli juure, kes elas lossis kõrgel mäel. See rüütel võttis häämeelega oma teenistusse Helmbrecht sarnaseid noormehi. Varsti hakkas Helmbrecht välja paistma teiste röövlite hulgast oma ahnuse, halastamatuse ja röövvõtetega. Tema ei annud armu kunagi: võttis hobuse, lamba, võttis viimased rüüd, pistis oma kotti kõik, mida tema seltsimehedki põlgasid. Nii möödus terve aasta.

Aegajalt hakkasid temale meele tulema isa, kodu, sugulased: ta tahtis häämeelega neid näha. Ta võttis oma isandalt puhkuse ja sõitis koju. Säääl võeti ta vastu rõõmuga. Vanemate sulane ja tüdruk pöörsid tema poole endise südamliku ja lihtsa tervitusega: „Tere tulemast, Helmbrecht,“ aga nähes, et sarnane tervitus temale ei meeldi, muutsid nemad oma tooni ja tervitasid Helmbrecht: „tere tulemast, meie õilis härra!“ Tema vastas nendele lausega, millest nemad midagi aru ei saanud: niipalju oli temal tundmatuid kõnekääne! Õde Gotelinda tormas oma venna juure, kaisutas ja tervitas palavalt teda, kuid tema jahutas neiu rõõmu ladinakeelse lausega, milles tegelikult mingit mõtet ei olnud. Oma isa tervitas ta prantsuse, ema tšehhi keeles. Nüüd tekib vastastikune arusaamatus: Gotelinda peab venda paatriksi¹⁾, ema ütleb oma abikaasale: „See pole meie poeg, see on väljamaalane,“ millele kohmetanud isa vastab: „aga tema on nii meie poja sarnane.“ — „Ütle sõnakene saksa keeli,“ pööris tema poja poole, „nii kuidas rääkisid meie esivanemad, siis tunnustan ma sinu oma pojaks, ise sulase asemel võtan hobusel väljad pääst.“ Ühes sellega teatas pojale, et sugugi nõus pole võõrustama võõramaalast, kes võib ulualust ning sööki leida oma peremehe juures. Et juba aeg hiline oli ning läheduses ulualust leida võimatu, siis heitis Helmbrecht oma jandid kõrvale, lakkas enesest väljamaa-rüütli kujutamast ning ütles isale: „Ja, see olen mina, kes olin teie poeg ja teenija.“ Isa ei taha ikka veel uskuda ja nõuab, et poeg ütleks temale

nelja härja nimed. Helmbrecht täidab isa nõudmise ja alles siis saab temalt kutse majja astuda: „Värvavad, ukсед, toad ja kapid — kõik on nüüd sulle avatud, minu armas poeg.“ Lauale ilmub kõik, mida oli paremat isal: raiutud kapsad hää lihaga, juust, rasvane hani, praetud kana. „Oleks mul veini, ütles isa, „meie maitseksime täna teda, kuid mina pakun sulle vett kõige paremast allikast, milline kunagi maa alt on voolanud.“ Pärast seda avas Helmbrecht pakid kinkidega, mis ta oli omastele toonud: isale — luisu, kirve, vikati; emale — rebasenahast kasuka, paatrililt röövitud; õele — siidvöö ja hõbetikanduse, mis ühelt kaupmehelt võetud.

Nii pööris Helmbrecht tagasi oma isa juure. Pea tekkis tema ja isa vahel huvitav jutt endistest ja nüüdsetest rüütlistest.

„Ma olen oma ajal ka ühes lossis käinud,“ jutustas isa, „ma viisin sinna mune ja juustu ja nägin säääl rüütleid. Nemad olid ausad, vahvad, nendele olid võõrad need alatud tunded, mida meie näeme nüüd meestel kui ka naistel... Nende armsamaks ajaviiteks olid turniirid²⁾ ja tants. Harilikult sündis tants viiuli saatel. Oli tants lõpnud, algasid laulud ja lood suurtest kangelastest ja kestsid hommikuni.“

Edasi jutustab isa märkilaskmisest, jahist ja palub pojalt omakorda jutustada nüüdisaja rüütlistest. Muu seas ütleb poeg järgmist: „Kes tahab rüütleid leida, peab kõrtsi minema: nad viibivad säääl ööd kui päevad, nagu oleksid oma kohtade külge kasvanud. Kes aga elab vana viisi, nagu teie, isa, see on kõikidest ära tõugatud: tema on meestele ja naistele sama armas kui timukas vargale.“

Poeg kaitseb palavalt seda langenud rüütelkonda, kelle seas tema elas, ning kujutab piltlikult veetlevaid röövlielu ohte; selle juures loeteleb terve rea röövkäike, millised temal ees seisavad. Selle jutu ajal saab isa teada ka poja kõlvatute seltsimeeste nimed. „Aga kuidas hüüavad nemad sind?“ pärib ta poja käest. „Mind hüüavad nad „kū-

1) Paater — katoliku vaimulik. 2) Turniir — võitlusmäng.

lade neeljaks;“ mina ei ole talupoegadele rõõmuks: kõik, mis kuulub nendele, on minu; ühel torkan ma silmad pääst, teisel raiun selja; ühe panen istuma sipelgapessa, teise poon jalgu-pidi pajusse.“ Isa ütles selle pääle, et õiglane Jumal ei kannata sarnaseid kuritegusid ja et kogu nende salk satub kohtu kätte. See märkus katkestab noore Helmbrecht'i kannatuse.

„Kuni viimase ajani,“ pajatab tema ägedalt isale, „olen mina püüdnud oma seltsimeestesse mõjuda, et nad sinu maja rahule jätaksid. Nüüd aga ära enam oota armu enesele!“

Isenesest-mõista ei taha pärast sarnaseid sõnu poeg isa majas kauemini viibida. Kergemeelne õde Gotelinda on aga tema juttudest vaimustatud. Enne kui teist korda igaveseks ajaks isakodust lahkuda, annab vend temale nõu maha jätta must maaelu, muidu tuleb temal kogu eluaeg mullapanku lõhkuda, linu ropsida ja auke kaevata. Ta lubab tema naiseks anda ühele oma seltsilisele — „tallede neeljale“ Lemmerschlingile. Roimar-venna veedelduna unistab Gotelinda sellest, kuidas tema tulevases kodus „alati praksub pann, kapid on täis kuhjani, õlut ja veini külluses“. Vend lubab õe järele erilise käskjala saata ning lahkub isamajast. Tema seltsimees, teada saanud Gotelinda nõusolekust temaga abielluda, suudleb vaimustuses Helmbrecht'i kätt, teeb kummardusi sinna kaare, kus elab Gotelinda, tuulele, mis huljub neiu kodu poolt.

Gotelinda ei oodanud ilmaaegu: käskjalg tuli tema järele ning peagi jõudsid nemad röövlite pessa. Helmbrecht annab õe oma seltsilisele üle järgmiste sõnadega: „Sina elad temaga hästi: tema on tru; kosid sina tema — elad muretult; kuni sa võllas kõlksud, kannab tema sinu eest hoolt ja saadab sinu hauani ristteel; terve aasta hulgub veel haua ümber lõhnaainetega ning suitsetab viirukiga sinu konte; kui sind pimedaks tehakse, talutab tema sind kätt pidi igalpool, kõigil teedel ja radadel; kui halvatus sind jalast tabab, toob ta igal hommikul kargud sinu süngi juure; tabab sind halvatus kätest, siis lõikab

tema surmani sinule leiba ja liha.“

Peigmees lubab oma pruudile hommiku-kingiks kolm kotti, rasked kui tina, täidetud linase riidega, tekkidega, seelikutega, särkidega, kollase riidega, tumeda kaleviga, sooblinahast kasukatega, millised kaetud purpurivärvilise kaleviga. Enne pulmi korraldati röövkäik ning peigmehe majja toodi kokku kõiksugu kraami külluses. Tulid kokku kõik röövlid. Üks vanamees tõi noorpaari ringi keskele ja küsis nendelt kolm korda, kas tahavad nad teineteisega abielluda. Pärast seda kõlas pulmalaul, peigmees astus kombe järele pruudi jala pääle — ja pulmapidu algas. Kõik, mis lauale kanti, kadus imelise kiirusega. Vaevalt jäi järele konte koorte jaoks. See oli halb märk; vana rahva usu järele nii söövad inimesed, kelle elulõpp on lähedal. Just sellepärast jäigi Gotelinda nukraks ja rääkis nuttes: „Oh, meid varitseb lähedane õnnetus, minul on süda nii raske! Miks ma jätsin maha isa ja ema? Kes ihkab liiga palju, see saab vähe, ja ahnus kisub tema põrgu põhja!“ Pidosöök oli lõpule jõudnud; peigmees pruudiga hakkasid pillimeestele kinke jagama, kui korraga kohtunik viie kaaslasega röövlite keskele ilmus. Algas heitlus, mis lõppis säadusetäitjate võiduga: „Olgu röövel kui vahva tahes, võitku tema kas terve sõjavägi, aga kohtunikude vastu on tema sõjariistad jõuetud.“ Röövleid valdas hirm: ühed peitusid pinkide alla, teised pugesisid ahjudesse, kuid kõik püüti kinni. Gotelinda leiti pärast tühe aia ääres, kuid juba ilma eheteta, hirmununa ning häbistatuna. Üheksa röövlit poodi üles, kümnendale kingiti elu, ja see kümnes oli meie Helmbrecht — „külade neelja“. Aga tema lasti vabaks pärast hirmsat piinamist: ta torgati pimedaks, tal raiuti ära jalg ja käsi: see oli tühe kohtuniku-saatja isiklik kättemaks Helmbrechtile oma tapetud isa ja ema eest.

Helmbrecht talutati selles hirmsas olekus oma isa majja. Isa omaltpoolt oli ka halastamatu: ta tuli oma pojale kurja pilkega vastu ja keeldus andmast temale ulualust, ehk küll õnnetu seda palus mitte ainult pojana, vaid kõigist

tõugatud ja mahajäetud pimedana. „Kui teie ei taha vastu võtta mind pojana“, rääkis tema, „siis lubage mul ometi roomata teie majja õnnetu inimesena; lasete teie ju sisse õnnetuid haigeid. Kui teie ei halasta minu päale, siis pole minul enam pääsmist, sest talupojad kannavad viha minu vastu“.

„Teie heitsite minu nii upsakalt kõrvale!“ vastas isa: „oli südameid, kes igatsesid teie järele. Palju talupoegi on teie läbi oma varandusest ilma jäänud. Tuletage meele minu unenägu. Sulane — pööris vana talupoeg oma teenija poole — pane ukсед kinni, lükka riivid ette: mina tahan täna öösi rahu maitsta. Ennem olen mina valmis päris võõra inimese vastu võtma kui sellele sääal andma tüki kuivanud leiba.“

Pärast seda lõi isa, kelle süda oli lõhkemas valust, teenrit, kes poja tema juure talutas, ja ütles temale: „Vii tema minu juurest, teda vihkab päike: ma

lööksin teda, kui ei peaks kõlvatuks pimedat lüüa.“ Ainult ema halastas poja päale ja andis talle tüki leiba kui vaeslapsesele.

Isast tõugatud, kolask Helmbrecht kodu ümbruses ringi, kuni sattus metsas talupoegade kätte, kes sääal olid puid raiumas. Kõik nemad olid temale vaenlased, sest igatühele oli tema kurja teinud: ühel põletas maha onni ja röövis varanduse, teisel häbistas tütre, kolmandal viis lehma. Üks nendest väris vihasööstis kui viinamarjapuhm tuules ja hõikas: „Ma tapan tema kui kana; röövides toppis tema minu poja oma kotti, kui aga laps üles ärgates nutma hakkas, siis heitis tema lumme, nii et laps suri!“ Helmbrehti pääst kisti tore päakate, rebiti tükkideks ja paisati teele laiali. Pärast seda kästi temal surmale valmistuda, pandi suhu peotäis mulda ja poodi lähema puu külge.

Romain Rolland

N. Andresen

29. jaanuaril pühitseb kultuurilm ühe rahvaste venduse tulisema eestvõitleja, prantsuse kirjaniku Romain Roland'i¹⁾ kuuekümnendat sünnipäeva, mis puhuks olgu need read.

Romain Rolland sündis Prantsusmaal väikeses Clamecy²⁾ linnakeses, kus ta isa oli notaar. Isa kui ka ema olid pärit vanadest haritud perekondadest, kuid kumbki oma kombel vastandid: isa esivanemate seas on paistnud välja revolutsioonivõitlejad, ema suguvõsas lahkuslised vagatsejad. Kuid näib, et just need kaks poolt on kujundanud Rolland'i iseloomu: temas on kannud vilja esivanemate ühiskondlik ja usuiline õiguseotsimine. Perekond armastas muusikat, ja ema õpetas pojale klaverimängu juba varases lapsepõlves. Muusikaarmastus on Rolland'ile külge jäänud kogu eluks, nii et praegugi mõõdub harva päevi, kui ta ei oleks mänginud klaveril.

Poja kooliajaks vanemad kolisid Pariisi, ja Romain astus vanasse kuulsasse keskkooli Pariisi südames — Louis Suure lütseumi. Siin jätkus eriti muusika harrastamine, kuid selle kõrvale oli tulnud juba varaseis aastais kirjanduse lugemine — eriti Shakespeare'i³⁾

näidendid kõitsid teda. Muusikalised ja kirjanduslikud harrastused ei loovutanud teda ka kõrgemas koolis, kuhu ta astus pärast lütseumi lõpetamist.

Kaks aastat kinnises normaalkooli (l'école normale) nimelises õpistus tähendas Rolland'ile ülilpalju tööd, kus ta väljendas oma andeid eestkätt ajaloo alal. Selle lõpetamisel ta saadeti kooli stipendiumiga Rooma uurima ajalugu, kus tutvus tõsisemalt renessansiaja suurmeisteritega kujutava kunsti alal — ning tagasipöördununa asus muusika ajaloo õpetajaks samas kõrgemas koolis, kus ise oli varem õppinud, hiljem jatkas sama ametit Sorbonne'i ülikoolis.

*

Romain Rolland'i õpiaeg oli sügav oma teadmustelt ja äärmiselt mitmekülgne. Ta ei jäänud peatuma ühele kunstialale, vaid uuris hooliga mitut kunsti. Kui muusika on olnud ta kutseala, siis mitte vähem pole ta tegutsenud kirjanduse ja kujutava kunstiga.

Eriti tähelepanev on ta õpimeistrite — kunstnikkude kuuluvus mitmesuguseisse rahvuisse. Inglise Shakespeare on eluajaks jätnud temasse mõju oma näidenditega, sakslaste Beethoveni

¹⁾ Romään(g) Rollan(g). ²⁾ Klamessii. ³⁾ Šeekspiir — inglise kirjanik (1564—1616).

ja Händeli muusika on olnud talle ilmutuseks, samuti itaalia suurmeister Michel Angelo¹⁾, keda ta kõiki hiljem on käsitanud oma raamatuis. Eriline mõju temasse oli noorest east suurel vene kirjanikul Leo Tolstoil, kellelt erakirjaga sai palju selgust oma veendumustesse.

Seega ta juba noorena harjus nägema suuri vaimlisi väärtusi kõigil rahvastel ning neilt õppima. Tema loomulik õigustunne on pidanud üheväärseiks kõiki rahvaid, olgugi et eriti maailmasõja alguses mitmedki teised suured mehed ruttasid maha tegema võitlevate riikide vastaseid pooli.

Rolland ei rutanud oma teoste avaldamisega, olgugi et ta tegi kirjanikuslikke katseid hoopis noorena. Need katsed ta on hävitanud, ja üksi sõprade meeletuletuste järgi neist võib veel kõnelda.

Hulga teaduslike tööde kõrval muusika, kujutava kunsti ja kirjanduse ajaloost üksikute isikute käsitamise teel Rolland on ilmutanud suure romaani „Jean-Christophe“²⁾ mille kallal töötas kauget üle kümne aasta ja mis jääbki ta elutöö keskkohaks, mõnedki vähemad jutustavad teosed ning näidendid, millest mainin prantsuse revolutsiooni kujutavad trageediad „Danton“ (mängitud ka Tallinna „Estoonia“ teatris) ja „Hundid“, siis buuri sõda kujutav „Aeg saabub“ ja maailmasõja alguse komeedia „Liluli.“

Kahetekümne ühe aastana Rolland kahtles oma eesmärkides, ta ei olnud kindel, mida otsis. Siis ta kirjutas Venemaa suurele kirjanikule ja mõtlejale, Jasnaja Poljaana üksindusse taandunud Leo Tolstoile oma kahtlustest. Ja Tolstoi vastas tundmatule noormehele Pariisi katuskambrisse kirjaga, millel päälkirjaks südamlük „kallis vend.“ Tolstoi kirjutas: kunstis on väärtuslik ainult see, mis seob inimesi ühte; ainult see on kunstnik, kes on valmis ohvrit tooma oma veendumustele.

Need seisukohad Rolland on võtnud omaks. Õiguse nimel ta on välja astunud mõnelgi kor-

ral üksikute inimeste kaitseks. Ja õigustunne sai liigutatud kõige rängemini maailmasõja algusel 1914. aastal.

Oma buuride vastu peetavat Inglismaa võitlust kujutavas draamas „Aeg saabub“ (ilmunud 1903.) Rolland asetab küsimuse: „Kuulata isamaad? Kuulata oma südametunnistust?“ Lahendab selle küsimuse ühe päätegelase lausega: „Minu isamaa on kõikjal, kus vabadus on hädahohus.“ Sellega Rolland teenib ainult õigust.

Ja kui draamas skoti talupoeg-sõdur paneb püssi käest sõnadega: „Ma ei tapa enam,“ — siis on asutud vaenujalale sõjapidamisega üldse, nagu see draama üldse ei käsita ainult Inglismaa ja buuride vahelkorda, vaid kogu ilma surujate ja surutavate vahelkordi.

Maailmasõda tekkis üksikute maade saagitsejate tahtmisel, kes tahtsid inimeste tapmise varal kokku ajada uusi rikkusi. Pimestatud rahvahulgad igal maal uskusid oma riigi end kaitsvat, ja nii juhtus, et pea ühelgi maal ei olnud rahva seas tõsist vastupanu sõjale. Üksikud, kes astusid välja sõja vastu, vaigistati pea.

Rolland tundis end nüüd enne kõike inimesena. Sveitsis elades ta hakkas koguma sõja vastu kõigi maade vaimutöölisi, kirjanikke ja mõtlejaid, kuid alguses seloli vähe tagajärgi.

Alles hiljem mitme maa noorem kunstipõlv asus ka sõjavastasele tööle.

Ta hüüded sõja vastu ei jäänud täiesti tagajärjeta, ja kui nad ei võinud ära hoida sõda, siis nad on valmistanud uue noorpõlve kogu Euroopas, kes edespäi on valvel inimese vaimu eest, ühtlasi igasuguste sõdade vastu tulevikus.

Meil, kogu noorel põlvel Eestis, on põhjust tervitada südamehaigust põdevat kirjanikku, kes kogu oma elu kestes on olnud valvel vägivaldakannatavate eest ja kes on sulgenud oma kunsti just seda, mis seob inimesi ja rahvaid.

Romain Rolland

¹⁾ Mikel Andželo, renessansiaja maalikunstnik ja arhitekt (1475.—1564.) ²⁾ Žan Kristoff.

MITMESUGUST

Kuidas tekivad jääpurikad?

Vastame kohe: katusel voolav vesi külmab. Aga millal nad tekivad: kas sula või külmaga? Kui sulaga, kuidas saab vesi külmata? Kui külmaga, kust tuleb siis vesi?

Purikate tekkimiseks on korruga vaja kaht temperatuuri: sulamiseks üle nulli, külmamiseks alla nulli. Kuidas on see võimalik?

Selge päev, külma vast kraad — paar. Päike paistab heledasti, kuid tema längud kiired ei soenda maad niipalju, et lumi sulaks. Aga päikese poolsele katuseküljele ei lange päikesekiired nii längu kui maha, vaid suurema nurga all. Kuid on teada, et kiirte valgustamine ja soendamine on seda tugevam, mida suurema nurga moodustavad kiired langemispinnaga.

(Joonisel toodud juhusel lumi katusel saab 40% soojust rohkem kui lumi võrdsel horisontaalsel pinnal.) Lumi katuseküljel soeneb tugevamini ja hakkab sulama. Vesi nõrgub alla, jääb tilkadena rippuma räästalt. Kuid siin, katuse all, on temperatuur alla nulli ja vesi külmab. Jäätanud tilgale nõrgub teine, kolmas ja külmab jne., kuni tekib jääpurik. Teisel päeval sama ilmaga kasvab purik ikka suuremaks.

Sama põhjus — päikesekiirte tegevuse rippuvus langemisenurgast — seletab palju suuri loodusnähtusi. Kliimavööde ja aastaaegade erinevus on tingitud kiirte langemisenurga muutumisest. Päike on meist peaaegu ühekaugel suvel ja talvel, ühekaugel ekvaatorist ja poolustest (kauguse vahe on nii tühine, et ei mõjuks). Kuid kiirte längus maapinnale on ekvaatoril vähem kui poolustel, ja suvel on see nurk suurem kui talvel. Seda on küllalt, et tuua nii suuri muutusi temperatuuri ja looduse ellu.

¹⁾ Solvama — haavama. ²⁾ Kütinikud — kreeka filosoofid, kelle põhimõtteks oli äärmine lihtsus ja vähenõudlikkus elus.

Kuidas vanasti saadi aru inimvärtusest ja aust?

Sokratest solvati¹⁾ ta õpetuste pärast sagedasti tegudega, kuid ta kannatas kõik naeratahes. Ükskord lõi ta vastane teda jalaga. Sokrates ei teinud väljagi. Kui sõbrad talle päälle käisid, et ta kaebaks lööja kohtusse, ütles ta rahulikult: „Kas ma peaksin minema kaebama eesli pääle, kes lööb mind jalaga?“

Teinekord küsisid sõbrad: „Kas sind ei haava selle mehe söim?“ Sokrates naeratahes: „Ei, see ei jää minu külge!“

Krates, kuulus kütinik²⁾, sai kord muusik Nikodromoselt nii tugeva kõrvakiilu, et ta nägu paistetas ja läks siniseks. Ta kinnitas endale otsaette tahvlilikele päälkirjaga „Nikodromos tegi“ ja häbistas sellega lõplikult kõigi ees flöödipuhuja, kes oli nii toores olnud ateenlaste austatud mehe vastu.

Diogenese peksid kord purjus kreeklased läbi, kuid ta kirjutas oma sõbrale: „See ei puutu minusse.“

Seneca, rooma filosoof, harutab ühes oma teoses põhjalikult solvamist ja tuleb otsusele, et tark ei pea panema tähele seda. Ta ütleb: „Mis peab tegema tark, kes saab kõrvalopsu? — Sedasama, mis tegi Cato selkorral: ta ei vi-hastunud, ei kaevanud, ei annud tagasi, ta lihtsalt eitas seda.“

Plutarchos, kreeka ajaloolane, kirjutab Salamise merelahingu loos, et ülemjuhataja Euripiades vaidluses Themistoklesega võitlusse astumise kohta haaras kepi ja tahtis teda lüüa, millele viimane rahulikult vastas: „Löö, kuid kuula mind lõpuni.“

Aga kuidas toimime meie? Ütleme ruttu: need olid ju targad. Aga kas meie siis oleme rumalad?

Mänge.

1. Pime postiljon.

Mängijad istuvad ringis; igaüks saab mingi koha nime või numbri, mis tähendab jaama. Keskel seisab pime postiljon, kelle silmad rätiga seotud. Postiljon hüüab: „Tartu ja Tallinna (või nr. 2 ja 5) vahetavad kirju!“ Kohe peavad nime- või numbrikandjad oma kohad vahetama, kuid nii tasa, et postiljon nende liikumist ei kuule. Postiljon püüab kedagi enne kohalejõudmist tabada. Läheb see tal korda, siis peab tabatu hakkama postiljoniks; ebaõnnestumisel antakse kohalejõudmisest plaksutamise teada ja postiljon saadab uued kirjad minema.

2. Lõbus sepp.

Istutakse laua ümber; üks on sepp, teised sellid, kel järjekorras numbrid. Iga sell peab pidama meeles oma numbri, samuti ka sääduse, et väikese sõrmega taotakse väikese, keskmisega keskmisi ja rusikaga suuri naelu, taktis lüües laua äärel. Kõlab meistri käsk: „Kõik sellid taguge väikese naelu!“ ja kõik lõövad väikese sõrmega laua äärel. „Kõik sellid keskmisi naelu!“ ja kõik lõövad keskmisega. „Kõik sellid suuri naelu!“ ja kõik rusikad lõövad. Meister hüüab varsti: „2. ja 5. sell väikese naelu!“ ja 2. ja 5. lõövad väikese sõrmega, kuna teised töötavad edasi rusikatega. „1. ja 8. sell keskmisi naelu!“ ja 1. ja 8. lõövad keskmise sõrmega, kuna teised jätkavad endist tööd. Viimaks annab meister kõigile käsu vabalt taguda või puhata. Kes töös eksib, annab pandi.

Mõttevahetuseks.

1. Mida soovivad „Noorusmaa“ lugejad oma ajakirjalt.
2. Mis teeb mulle tõsist rõõmu?

Ülesandeid.

1. Füüsik, vedurijuht ja raudteevaht.

Kui kaks inimest üht ja sama vaatlevad, siis ei tarvitse nad sugugi üht ja sama näha. Loodusteadused teevad oma uurimise aluseks iseenesest arusaadava eeltingimuse: kui kaks inimest vaatlevad üht ja sama asja, siis nende vaatlustulemus peab olema üks, pääle mõne tähtsusega lahkuminek, mis on tingitud vaatluse osavusest, meelteteravusest jne. Et see põhilause alati ei kõlba, näitab järgmine kena juhus: Jaama ees seisavad juhtumisi üksteise läheduses füüsik, vedurijuht ja raudteevaht. Füüsik pöörab vedurijuhi ja raudteevahi poole sõnadega: „Mispärast vilistab vedur kõrgelt, kui tema läheneb jaamale, ja madalalt, kui tema jaamast kaugeneb? Sellele vastab raudteevaht: „Raudteevalitsus on seda käskinud. Nõndaviisi vilistavad kõik vedurid, mis minust mööda sõidavad.“ — „See ei ole sugugi õige,“ ütleb vedurijuht, „ta vilistab alati ühtmoodi; seda tean mina muidugi kõige paremini!“

Kas füüsik rahuldus niisuguste vastustega?

Kuidas vanasarvik meest tüssas?

On ilus kevadine pühapäev. Igaüks katsus rutemalt toast välja värsket õhu ja sooja päikese kätte. Üks mees, ei vaene ega rikas, läks linnast välja jalutama. Ühe silla juures sõitis temast mööda uhkes autos vabrikuoomanik. Mees mõtles: „Oleks minul niipalju raha, et

võiksin ilma tööta enesele lubada kõik, mis tahan!“ Mehe hing sai tüis ja ta hakkas kiruma oma saatust. Korraga ilmus tema juure vanapagan ja ütles: „Näed seda silda?“ — „Näen, mis siis sellest?“ — Vaata,“ jätkab vanapagan oma juttu, „igakord, kui sa üle silla lähed ja jälle tagasi tuled, saad kaks korda niipalju raha, kui sul enne üleminekut taskus oli, aga selle eest pead sa igakord mulle 120 mrk. andma.“ Mees oli sellega nõus, läks üle silla, tuli tagasi ja tõesti taskus oli kaks korda niipalju raha kui enne; ta maksis vanapaganale 120 mrk., läks teist korda üle silla, tuli tagasi, ja jälle oli kaks korda niipalju, kui temal oli üle jäänud pärast 120-margalist maksu vanapaganale. Jälle maksis tema vanapaganale tingimuse järel 120 mrk. Aga kui ta nüüd kolmanda korra üle silla läinud ja tagasi tulnud, siis tema kahekordne summa tegi täpselt 120 mrk. välja. Maksnud selle vanapaganale, ei jäänud mehel enam midagi tasku.

Kuipalju oli mehel esialgu raha taskus?

Vastused.

1. Kuidas mahub rohkem? Vastuse saame järgmisest arutelust. Kuupi sissekujundatud kera ruumala on $\frac{3}{4}\pi R^3$. Kunaniisuguse kera raadius on pool kuubi serva pikkusest ($\frac{a}{2}$), siis võime kera ruumala ka nii kirjutada: $\frac{4}{3}\pi\left(\frac{a}{2}\right)^3 = \frac{4}{24}\pi a^3 = \frac{1}{6}\pi a^3$. Kuubi ruumala oleks muidugi a^3 , $\frac{1}{6}\pi$ on $\frac{3,14}{6} = 52,6\%$, järgnevalt on sissekujundatud kera ruumala 52,6% kuubi ruumalast. Kui võtta väikesemad, aga ühesuurused kerad või kuulikesed, siis ei muutu see vahekord, sest igatiht neist võib võtta sissekujundatuna samavõrd väikese-masse kuubikesse, mis suurema kuubi jagamisel saadud. Näiteks kui kuubikeste läbimõõt 3 korda vähem, siis on nende ruumala $3^3 = 27$ korda vähem, selle eest mahub sarnaseid kuubikesi ka $3^3 = 27$ tükki kuupi ja täidetud ruumala ei muutu. Järgnevalt on kaupmehele ükskõik, missuguseid haavleid ta oma kuupmõõduga müüb, olgugi et silmale paistab peenikesi rohkem mahtuvat.

2. Küsimusel hapniku ja vesiniku kohta on oma mõte. Vesi on vesiniku ja hapniku keemiline ühendus. Hapnikku on kaalu järel 8 osa, vesinikku 1 osa. Nii on hapnik vees esimesel kohal. Hapetele on aga iseloomustav vesiniku osakene (aatom) või osakesed. Soolahappes ei ole hapnikku üldse olemaski. Kuid oleme harjunud endiste nimetustega ja ümberistamiseks pole mingit tarvidust.